

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce
Charitativní a sociální práce

Bc. Jiří Rameš

*Identifikace a mobilizace podpory primární rodiny ze
strany širší rodiny skrze rodinné konference:
Praxe OSPOD na Olomoucku v pořádání případových a rodinných
konferencí*

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, PhD.

2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Praze dne 16. 4. 2019

Bc. Jiří Rameš

Tato diplomová práce byla podpořena projektem "Inovace metod sociální práce s rodinou IGA_2019_007".

Poděkování:

Děkuji za odbornou pomoc při psaní této práce mé vedoucí Mgr. Haně Šlechtové, PhD. Dále děkuji své rodině a spolupracovníkům Poradny pro občanství/Občanská a lidská práva, z.s. za podporu při psaní. Největší dík však patří mé partnerce Mgr. Radce Stýblové, bez níž bych tuto práci jen stěží dokončil.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Rodina.....	10
2.1 Rodina z pohledu práva.....	10
2.2 Rodina z pohledu společenských věd	12
<i>Individualizovaná společnost.....</i>	<i>12</i>
<i>Rodina nukleárního typu a její vztah k širší rodině.....</i>	<i>13</i>
2.3 Dítě	15
<i>Nejlepší zájem dítěte.....</i>	<i>15</i>
<i>Základní psychické potřeby dětí</i>	<i>17</i>
<i>Deprivace.....</i>	<i>17</i>
3. Rodinná konference v širších souvislostech.....	19
3.1 Rodinná konference.....	20
<i>Účastníci a jejich role</i>	<i>20</i>
<i>Průběh rodinné konference.....</i>	<i>23</i>
<i>Plán rodiny a jeho realizace</i>	<i>26</i>
<i>Efektivita rodinných konferencí.....</i>	<i>26</i>
3.2 Případové konference	30
<i>Typy případových konferencí.....</i>	<i>30</i>
<i>Příprava případové konference</i>	<i>32</i>
<i>Účastníci a jejich role při realizaci případové konference</i>	<i>33</i>
4. Výzkumná část.....	36

4.1 Výzkumný problém.....	36
4.2 Případové a rodinné konference pořádané OSPOD na Olomoucku	38
<i>Specifický výzkumný problém.....</i>	<i>38</i>
<i>Výzkumné otázky</i>	<i>38</i>
<i>Design výzkumu</i>	<i>39</i>
<i>Dotazník.....</i>	<i>40</i>
<i>Výsledky.....</i>	<i>41</i>
4.3 Případové konference pohledem rodin	44
<i>Specifický výzkumný problém.....</i>	<i>44</i>
<i>Výzkumné otázky</i>	<i>44</i>
<i>Design výzkumu</i>	<i>45</i>
<i>Dotazník.....</i>	<i>46</i>
<i>Výsledky.....</i>	<i>46</i>
4.4 Výzkumný závěr	50
<i>Srovnání rodinné a případové konference</i>	<i>52</i>
4.5 Aplikace zjištěných skutečností na podkladě kazuistik.....	54
<i>Kazuistika I.....</i>	<i>55</i>
<i>Kazuistika II.....</i>	<i>57</i>
<i>Kazuistika III.....</i>	<i>59</i>
<i>Kazuistika IV.....</i>	<i>61</i>
<i>Kazuistika V.....</i>	<i>63</i>
5. Závěr.....	64
6. Doporučení	65
7. Seznamy	66
7.1 Bibliografický seznam.....	66

7.2 Seznam grafů a tabulek	71
8. Přílohy.....	72
8.1 Příloha č. 1 Závěrečná zpráva k dotazníkovému šetření: Případové a rodinné konference pořádané OSPOD na Olomoucku	73
<i>Metodika výzkumu</i>	<i>74</i>
<i>Realizace případových konferencí.....</i>	<i>75</i>
<i>Hodnocení případových konferencí.....</i>	<i>82</i>
<i>Účastníci případových konferencí.....</i>	<i>87</i>
<i>Kdy a proč svolávat případovou konferenci</i>	<i>93</i>
<i>Rodinné konference.....</i>	<i>98</i>
<i>Závěr</i>	<i>104</i>
<i>Dotazník.....</i>	<i>106</i>
8.2 Příloha č. 2 Závěrečná zpráva k dotazníkovému šetření: Případové konference pohledem rodin.....	115
<i>Metodika výzkumu</i>	<i>116</i>
<i>Úvod.....</i>	<i>117</i>
<i>Výsledky.....</i>	<i>119</i>
<i>Shrnutí.....</i>	<i>125</i>
<i>Dotazník.....</i>	<i>128</i>

1. Úvod

Sanace, mobilizace, či zplnomocňování rodiny jsou pojmy, se kterými se v dnešní době můžeme setkat poměrně často. Ve své práci s nimi pracuji takřka denně. Velmi důležitým prvkem je pak v případě problému primární rodiny, její širší sociální okruh (především pak další příbuzní, přátelé, sousedé, případně místní komunita). Problémy a nesnáze má snad každá rodina, ale jedním z důvodů, proč situace neeskaluje až do ohrožení odebrání dítěte (dětí) a její faktický rozpad, může být právě schopnost pomoci a podpory ze strany širší rodiny. Část rodin, které tyto problémy dlouhodobě nezvládají, mají ve své evidenci orgány sociálně-právní ochrany dětí. Z praxe vím, že velkou část problémů zvládne rodina s podporou svých blízkých sama, případně za dočasné podpory sociálních pracovníků, či systému sociálního zabezpečení. Co ale v případě, že širší rodina není schopna aktivizovat primární rodinu tak, aby vyřešila své problémy? Případně, jak mohou orgány sociálně-právní ochrany dětí dopomoci k tomu, aby došlo k posílení vazeb se širší rodinou tam, kde byly zprětrhány, případně, kde nikdy nevznikly? Mají pracovníci nástroje k tomu, aby aktivizovali primární rodinu?

V současné době existují dvě metody, které toto umožnit mohou. Jedná se o případovou, a především rodinou konferenci. Případová konference je využívána v českém prostředí již delší dobu a je zmiňována i v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Rodinná konference je u nás zatím v plenkách. Přes nedávno proběhlou rozsáhlou pilotáž, vyškolení odborníků, se zatím uchytila pouze na Pardubicku a do ostatních oblastí prosakuje pouze pozvolna. Primárně je tato metoda určena pro pomoc rodině ze strany Orgánů sociálně-právní ochrany dětí, se kterou spolupracují. Tato metoda má pomoci nalézt rodině řešení tak, aby pro ni bylo co nejpřirozenější, tj. zvolit si své vlastní a (za pomoci okruhu širší rodiny a přátel) vlastními schopnostmi problémům čelit. (Joklová 2015)

V dnešní době je kladen důraz na co nejlepší přirozený rozvoj dítěte v jeho primární rodině. A státní orgány se musí snažit brát ohled na tento nejlepší zájem, ovšem musí respektovat i odpovědnost, práva a povinnosti rodičů, či širší rodiny (Úmluva o právech dítěte, čl. 3 odst. 1 a 2). Stále je i v dnešní době, přes sociální zabezpečení, z různých

důvodů vhodné, aby dítě pro svůj vývoj, opustilo primární rodinu a vyrůstalo v náhradní rodinné péči (zde jednoznačně preferuji výchovu jiného příbuzného, dále pěstounskou péči a v poslední řadě až péči v zařízení ústavního typu). Je ovšem úkolem sociálních služeb a orgánů státní moci, aby pomohla rodině natolik, aby mohla o své děti sama pečovat.

Základem rodinné konference je setkání širší rodiny, vč. rodinných přátel a další osob, které jsou pro dítě, děti, či rodinu, pro řešení nepostradatelné. Pracovník OSPOD rodině pokládá otázku, kterou předešle problém, který by měla rodina vyřešit. Výsledkem je plán, který pracovník respektuje a podporuje rodinu, v jeho plnění.

Tento přístup vznikl v 80. letech na Novém Zélandě a záhy se rozšířil do Evropy (např. Velké Británie, Nizozemí). (Pavlíková 2015, s. 6) V České republice (byť je legislativně její uspořádání umožněno) však dochází pouze velmi pozvolně k prosazování této metody do praxe. Metoda je využívána především v oblasti Pardubického a Královehradeckého kraje, kde působí organizace Amalthea.

Ve své práci se snažím zkoumat, do jaké míry je metoda známa u OSPOD v místě, kde pracuji¹, tj. oblast Olomoucka². Zaměřím se na možnosti, pozitiva a negativa případové konference, která zde zapustila kořeny. Budu se konkrétněji zabývat, jak rodiny vnímají účast na případové konferenci, co na ni oceňují pracovníci. Bude mě zajímat, zda je při případové konferenci dán dostatečný prostor rodině. Z hlediska rodinných konferencí mě bude zajímat především, jestli je potřeba, zda případová konference dostatečně nedokáže mobilizovat primární rodinu skrze jejich okolí. Budu se zajímat, zda dokáže rodinná konference účinně eliminovat nedostatky případové konference, s cílem posílení samostatnosti rozhodování rodiny s podporou především širší rodiny, či rodinných přátel. A v případě, že tomu tak je, z jakého důvodu nejsou rodinné konference na Olomoucku realizovány.

¹ Osobně pracuji jako sociální pracovník neziskové organizace Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, z.s., pobočka Šternberk

² Bývalý okres Olomouc

V rámci výzkumu je základním zdrojem projekt Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti³, jejíž jednou z aktivit bylo pilotování Rodinných konferencí. (Příběhy rodinných konferencí, 2015, s. 3) Z výsledku vyplývá, že i přes mnoho problémů při zavádění, se ukazuje, že tuto metodu přijímají kladně, jak rodiny, tak pracovníci, kteří s rodinami spolupracují. (Jirásek, 2015, s. 55-56)

V úvodních kapitolách se zaměřím na specifické aspekty rodiny a dítěte, s ohledem na jeho přirozený vývoj, či nejlepší zájem. Dále představím obě metody, a to jak rodinnou konferenci, tak konferenci případovou. Výzkum budu zaměřovat na možné slabiny, ale i silné stránky případových konferencí, které se v dané oblasti pořádají, s cílem zjistit, zda by mohla rodinná konference sloužit jako doplněk tomuto systému, případně, co je proto potřeba. Ze strany účastníků mě bude zajímat jejich hodnocení proběhlých případových konferencí. V posledním kroku předestřu, jak by mohla vypadat aplikace rodinných konferencí na několika kazuistikách z praxe mé a mých kolegů.

Původním cílem byla identifikace rodin vhodných pro pořádání rodinných konferencí. Z literatury ovšem jednoznačně vyplývá, že kromě případů domácího násilí, je rodinná konference vhodná u všech typů rodin (vyjma těch, kteří žádnou sociální síť nemají)⁴⁵. Důležitá je ovšem efektivita jejího použití (kdy je použita). Posunul jsem cíl zkoumání na to, zda je současná situace dostatečná, zda používané případové konference zapojují širší rodinu a zda je současný stav pozitivní z hlediska pracovníků, i rodin, a tedy bude nižší pravděpodobnost implementace rodinné konference, kde hraje širší rodina zásadní roli v hledání řešení problémů primární rodiny.

³ Projekt č. CZ.1.04/3.1.00/04.00008

⁴ Původním cílem bylo navíc takto zjištěné informace pilotovat v rámci centra zabývajícím se rodinnými konferencemi na Olomoucku (byl jsem součástí projektového týmu). Jelikož však nedošlo k získání dotace z prostředků ESF, ani jiného zdroje financování, centrum prozatím nevzniklo.

⁵ Více (vč. odkazů) je uvedeno dále v textu.

2. Rodina

2.1 Rodina z pohledu práva

S pojmem rodina se v české společnosti pracuje poměrně hojně. Společnost tuší, co rodina je, s pojmem často pracují i složky státní moci. Ovšem co je rodina?

Definice rodiny je nejen otázkou společenskou, ale i otázkou právní a politickou. Mezi základní kompetence MPSV „především sociální politika (problematika zdravotně postižených, sociální služby, sociální dávky, rodinná politika apod.)“⁶. Avšak definice, co rodina je, v ministerských dokumentech zcela chybí, či je velmi nedostatečná. Jak účinná může být politika, pokud nemáme definovány její cílovou skupinu? Jak můžeme měřit dopad této politiky? Dle mého názoru pouze těžko.

V českém právním prostředí pojem rodina ovšem také chybí. Základním právním předpisem, který řeší rodinné právo je od roku 2014 Nový občanský zákoník. O rodině se z něj můžeme dozvědět pouze to, že rodina požívá zvláštní zákonné ochrany, bez dalšího vysvětlení, kdo, nebo co je za rodinu považováno. (§3 odst. 2, písm. b) zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) Český právní řád zná a vysvětluje pojmy jako dítě, rodič, či manželství, ale nikdy nám nepodává vysvětlení toho, co rodina (požívající zvláštní ochrany), vlastně znamená. Asi nejbližší oné definici je hmotněprávní úprava dědictví, přesněji posloupnost dědictví. (§1635 an. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) Nový občanský zákoník zde rozděluje pozůstalé do šesti tříd dědiců. V první třídě jsou manžel a děti zůstavitele. Ve druhé třídě pak manžel, rodiče a osoby, které žili alespoň rok ve společné domácnosti o zůstavitele pečovali, či byli na jeho výživu závislí. Třetí třída obsahuje sourozence zůstavitele a následující třídy naznačují vzdálenější rodinné vazby. Je tristní, že jediná použitelná úprava rodiny se nachází ve vyřízení pozůstalosti po smrti jednoho ze členů rodiny. Na druhou stranu však nabízí možnou definici primární rodiny. Primární rodinu lze dle úpravy dědictví definovat jako první a druhou třídu dědiců

⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/65>

zůstavitele. Z tohoto pohledu lze říci, že se jedná vždy o manžele a děti. Nejsou-li děti přítomny, pak o rodiče a osoby, které žili ve společné domácnosti (typicky se jedná o případy, kdy zemře dítě, či mladý člověk, který nemá vytvořenou svou primární rodinu). Předpis zde tedy definuje rodinu jako manžele a jejich děti. V dalších třídách pak popisuje vzdálenější rodinu, ale pouze dle vazby právní k majetku zůstavitele.

I v minulosti byla rodina z právního hlediska chápána jako rodina primární, řešil se tedy vztah rodičů a dětí zaměřený na výchovu a výživu. (srov. zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném)

Ústavní soud ve svém nálezu z roku 2016, kde se zabýval ústavností ustanovení § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, kdy bylo zapovězeno individuálně osvojit dítě registrovanému partnerovi, mimo jiné hovořil i o rodině. V souladu se svou dosavadní praxí (srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 10/15 ze dne 19. 11. 2015) se definicí odmítá zabývat a v tomto směru odkazuje na jiné společenskovední obory (především pak na sociologii). Navzdory tomu však přichází alespoň se stručným shrnutím, jak ÚS rodinu chápe, tedy jako: „primárně nikoliv jako jakýsi umělý sociální konstrukt, nýbrž především jako konstrukt biologický, založený na pokrevním příbuzenství osob, které spolu žijí, případně jako vztah nepříbuzenský, který vztah biologický napodobuje (osvojení, pěstounství, ...).“ [odst. 36]

Hofschneiderová (2018) pak vidí jako důležitý aspekt autonomii rodiny jako celku, resp. právo dítěte na to, být v takové rodině vychováváno a dále redukuje zásahy ze strany státu. „Uvedené přitom již pojmově vylučuje, aby si stát osoboval jakoukoli přímou, autoritativní roli v otázkách výchovy dítěte. Mají-li nést primární odpovědnost za zajištění ‚výchovy‘ dítěte nést ti, kteří dítě zrodili, tj. jeho rodiče, pak je vyloučeno, aby stát tuto jejich odpovědnost bez dalšího přebíral na sebe a rodiče v tomto rozsahu nahrazoval. Stát může toliko pracovat s prostředím, v němž dítě i rodiče žijí, a v tomto prostředí vytvářet takové podmínky, aby naplňoval hodnoty, k nimž se hlásí preambule Úmluvy mj. i odkazem na Chartu spojených národů, a zvyšoval tak pravděpodobnost, že se tyto hodnoty svým působením otisknou též do dítěte a jeho rodičů a do způsobu, jakým rodiče dítěte přistoupí k jeho ‚výchově‘.“ Veřejný ochránce práv (Kancelář veřejného ochránce práv, 2017, s. 30 – 31) připomíná, že stát by měl do rodinného života zasahovat co

nejméně, a když, pak pozitivním způsobem, a to pomocí „s osobními, sociálním, zdravotními či majetkovými obtížemi.“ A v případě odebrání dítěte by měl přijmout vhodná opatření pro opětovné sloučení rodiny.

2.2 Rodina z pohledu společenských věd

Rodinu můžeme definovat různě, obecnou definici přináší Giddens (1999, s. 156), a to tu, že „rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou zodpovědní za výchovu dětí.“ Matoušek (2003) také vnímá jako základní poslání rodiny pečovat o své děti, kdy zdůrazňuje, že rodina je tím prvním modelem společnosti, které dítě vnímá, a které mu poskytuje ochranu, konflikty a hodnotovou orientaci.

Individualizovaná společnost

O dnešní společnosti se mluví jako o postmoderní, či individualistické. Bauman (2002) si především všímá toho, že současná společnost (narozdíl od společností předchozích) nelpí na pevně dané struktuře, která se časem mění pouze velmi málo. Vnímá současný společenský vývoj k různým sociálním formám, které dokáží víceméně vedle sebe koexistovat. Společnost ovšem neklade těmto vlivům větší překážky, proto se z pevných – na čase relativně nezávislých – forem, stávají formy, které v čase svůj tvar mění, a nazývá je tekutou modernitou.

“Bylo by nemoudré popírat nebo dokonce bagatelizovat zásadní změnu, kterou nástup ”tekuté modernosti” pro lidskou situaci znamenal. Održenost a nedosažitelnost systémové struktury společně s nestrukturovaným, tekutým stavem aktuálního dějiště životní politiky změnilly tuto situaci radikálním způsobem a žádají si přehodnocení starých konceptů, které dosud tvořili rámec jejich příběhů. (...) Je praktickou otázkou, zda jejich vzkříšení, třebaže v nové podobě nebo inkarnaci, je proveditelné; a jestliže možné není, jak jim uspořádat decentní a efektivní pohřeb.” (s. 20) A zde si myslím, že uplatnění rodinné konference jako nástupce, dnes již přežilé rodinné pospolitosti tam, kde se nejedná o nic menšího než výchovu dětí, tj. investice do budoucnosti, je takovou vhodnou a prakticky proveditelnou inkarnací.

“Položme si otázku, čím je dnes ve skutečnosti rodina? Co ještě znamená? Samozřejmě tu jsou děti, moje děti, naše děti. Avšak rodičovství, toto jádro rodinného života, se za situace stoupající rozvodovosti začíná rozpadat... Babičky a dědečkové do rodiny patří i nepatří, jsou ovšem bez jakýchkoli prostředků a možnosti účasti na rozhodování vlastních synů a dcer. Z pohledu vnoučat je třeba význam prarodičů určit teprve individuálním rozhodnutím a volbou.” (s. 17)

Rodina nukleárního typu a její vztah k širší rodině

Nukleární rodinu lze chápat jako základní jednotku tvořenou 2 dospělými rodiči a jejich dítětem (dětmi), vlastními, či adoptivními, žijícími ve stejné domácnosti. Tento typ rodiny se vyskytuje takřka ve všech společnostech. V případě, že se s nukleární rodinou žijí další členové (prarodiče, tety, či strýcové děti) mluvíme o rodině rozšířené, která ovšem není tak častá. V současnosti jednoznačně v euroatlantické společnosti převládá rodina nukleárního typu. Nejedná se však o nějakou novinku, např. v Anglii již od 17. století je silně zastoupen tento typ rodinného soužití. Ač velká část rodin již byla osamocena, tedy spravovali svou vlastní domácnost, přítomnost širší rodiny (především jejich rodičů) tu byla dále. Dle zjištění Younga a Willmotta (in: Singly 1999) v roce 1950 většina žen a mužů bydlela v Londýně méně než 5 km od svých rodičů (většinou však méně). Vzhledem k rozvinutí dopravy jak hromadné (rychlost, pravidelnost), tak individuální (autonomie), lze říci, že v dnešní době může tato blízkost znamenat i daleko větší vzdálenosti. Rozšířená rodina (tedy sdílející domácnost s nukleární, či primární rodinou) zase hrála důležitou roli ve Východní Evropě a Asii. (Giddens 1999, s. 156-157)

Zdá se, že rodina je tedy spíše nukleárního typu s vazbou na širší rodinu. V tomto ohledu dochází v rámci přechodu od tradiční společnosti k moderní. Přejít od pospolitosti s pevnými vazbami ke společenství s volnými sociálními vazbami. Nukleární rodina se začíná postupně osamostatňovat. Byť existují zlomové momenty (konec obou světových válek, 60. léta 20. st.), je individualizace rodiny spíše evoluční. Pokusím se vývoj nezávislosti na širší rodině (především v přímé linii) popsat na několika příkladech.

Asi nejvýraznějším příkladem osamostatňování rodin je výběr partnera. V předprůmyslových společnostech bývalo zvykem domluvené manželství. Rodiče své dceři, či synovi vybrali vhodného partnera, a to vzhledem k majetku a sociálnímu

postavení rodiny. Postupem času při proměně k moderní společnosti, dochází k upozadování postavení rodičů k výběru partnera. Koncem 19. stol. je výběr již na partnerech, ale vzhledem k úzkým vazbám jsou názory rodičů, či sourozenců při případném sňatku rozhodující. Počátkem 20. stol. jsou již i tyto vazby zeslabeny natolik, že do popředí vystupuje autonomie jednotlivých párů. V druhé polovině 20. stol. je zaměření milenců jednoho na druhého, význam rodiny je v tomto období zcela marginální. Pro partnery jsou důležitější vlastnosti než rodový původ, stále však zůstává výběr z části závislý na socioekonomickém statutu partnera. (Hurtebise in: Singly 1999, s. 62 an).

Dalším z příkladů autonomizace rodiny na příbuzenstvu je pojmenovávání dětí. V dřívějších dobách bývalo zvykem, že jméno dítěti vybíral kmotr, či kmotra (tedy duchovní rodiče dítěte). V různých oblastech bylo pravidlem, že děti dostávali jména dle určitých zvyklostí (např. prvorozený syn jméno po dědovi z otcovi strany apod.). V dnešní době vybírají jméno sami rodiče a záleží na osobních preferencích. Výběr jmen tak v dnešní době podléhá spíše módě než rodové sounáležitosti. (Singly 1999, s. 55-57)

Přestože se nukleární rodiny osamostatňují, jsou i nadále v úzkém kontaktu především se svou původní nukleární rodinou (rodiče se svými rodiči a sourozenci). S rozvojem všeobecného sociálního zabezpečení, dostatku placeného zaměstnání, či dostupného školství, je dřívější závislost na rodovém majetku, či dědictví nižší než v minulých dobách. Dříve byla jasně daná závislost na dítěte na rodiči v průběhu dětství, dospívání a rané dospělosti. Poté se situace změnila, jakmile došlo k transmisi dědictví (rodového majetku), ekonomická závislost změnila směr od (dospělých) dětí k rodičům. Díky rozvoji sociálního zabezpečení již tato závislost nemusí tak úplně směr měnit. V dnešní době stále rodiče a prarodiče podporují své děti (a potažmo jejich nukleární rodinu). "Rodiče chtějí pomáhat svým dospělým dětem jednak proto, že jim chtějí dát najevo svoje city a převést svá afektivní pouta do praktických činů, jednak proto, že jim chtějí dát možnost, žít svůj život." (ibid, s. 73) Z hlediska nutnosti udržení postavení nukleární rodiny jako nejmladšího článku radu vzhledem ke konkurenci mezi rodinami v místě bydliště, je uplatňován princip rodinné solidarity. V rámci této solidarity se snaží širší rodina: 1. zajistit normální běh života (u nižších sociálních vrstev); 2. zvýšit sociální status (střední a vyšší vrstvy společnosti). (ibid, s. 68-74)

2.3 Dítě

Nejlepší zájem dítěte

Česká republika je vyspělým evropským státem, členem Evropské unie. Ratifikovala důležité mezinárodně-právní dokumenty týkající se dětí jako Listinu základních práv a svobod⁷ a Úmluvu o právech dítěte.⁸ Především druhý jmenovaný dokument nám ukládá, že za vším je třeba hledat nejlepší zájem dítěte. Nejlepší zájem ovšem není nijak konkrétně definován, jeho obsah se vyvíjí především pak díky novým poznatkům z oblasti dětské psychiatrie, či vývojové psychologie. I ústavní soud ve svém nálezu (sp. zn. I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017, bod 30) konstatuje, že tento pojem je značně flexibilní a je nutno brát do úvahy všechny individuální okolnosti daného případu. Nelze tedy přesně narýsovat hranici mezi situacemi, kdy je nejlepší zájem uskutečňován uvnitř primární rodiny a kdy je vhodnější jiný typ péče.

Mnozí autoři – v českém prostředí např. Matějček (1997, 1999, 2015 aj.), vnímají jako nejlepší zájem dítěte výchovu v primární rodině a důležitost podpory této rodiny v jeho výchově (a to i například za pomoci širší rodiny – dále v textu). Převládajícím názorem je posilování kompetencí a podpora primární (biologické) rodiny, která je pro dítě to nejdůležitější (např. Šabatová, 2004). Objevují se však i názory, že podpora primární rodiny nemusí být efektivní, kdy velká část primárních rodin s významnými problémy o své děti pečovat nechce (Sobotková, Očenášková, 2014, s. 124).

⁷ Přijata dne 9. 1. 1991 jako ústavní zákon č. 23/1991, samostatné vyhlášení jako součásti ústavního pořádku České republiky dne 16.12.1992 jako Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky.

⁸ V České republice platná od 6. 2. 1991 dle Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

V nejlepším zájmu by měly rozhodovat správní a samosprávní orgány (např. OSPOD) a soudy (které rozhodují o výchově dítěte). Funkcemi orgánů sociálně-právní ochrany dětí (především pak obcí s rozšířenou působností, které mají vůči ohroženým dětem nejvíce povinností) jsou zejména: a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. (§ 1, odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí by měly postupovat na škále opatření od nejméně zasahujícího do integrity rodiny, až po odebrání dítěte do ústavní péče, kdy musí pracovníci porovnat míru rizika a oprávněnost intervence. (Hofschneiderová, 2016 s. 34-40) Zvláštním případem jsou pak děti do tří let věku (a to především z pohledu neuropsychického a sociálního), kdy i přes systém pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu, je možnost umístění do náhradní rodinné péče ústavního typu (např. kojenecké ústavy).⁹

Hájením práv se dětí se v české společnosti zabývají především Liga lidských práv¹⁰ a Poradna pro občanství/občanská a lidská práva¹¹ (Institut projektového řízení, a. s. Analýza inovativních postupů a služeb pro rodiny a děti v České republice, 2017). Problematikou ze své kompetence zabývá i veřejný ochránce práv, jehož působnost se mimo jiné dle ust. § 1 odst. 2 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv týká: „zařízení, kde se vykonává (...) ochranná nebo ústavní výchova.“ „Ochránce provádí

⁹ Česká republika je jedním z posledních z členských států Evropské Unie, kde je možné umístit i nejmenší děti (do 3 let) bez rozdílu do ústavní péče (kojeneckých ústavů, či dětských domovů) (Výbor pro práva dítěte Rady vlády ČR pro lidská práva Usnesení Výboru pro práva dítěte ke sjednocení služeb pro ohrožené děti, 2015; Nejhorší v Evropě? V péči o opuštěné děti převládá ‚sovětský systém‘, přiznává ministryně).

¹⁰ Viz www.llp.cz

¹¹ Viz www.poradna-prava.cz

systematické návštěvy míst, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě veřejnou mocí nebo v důsledku závislosti na poskytované péči, s cílem posílit ochranu těchto osob před mučením, krutým, nelidským, ponižujícím zacházením nebo trestáním a jiným špatným zacházením. (...) [Z]ejména zařízení sociálních služeb a jiná zařízení poskytující obdobnou péči, zdravotnická zařízení a zařízení sociálně-právní ochrany dětí.“ (ust. § 1 odst. 3 a odst. 4 písm. c) i zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv). V neposlední řadě se na půdě vlády České republiky danou problematikou zabývá Výbor pro práva dítěte a Výbor proti mučení a nelidskému zacházení (ve věcech ústavní výchovy dětí a mladistvých) Rady vlády pro lidská práva.

Základní psychické potřeby dětí

1. Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů
2. Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech
3. Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů
4. Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty
5. Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy (Langmaier in: Matějček 2015, s. 37-38)

Deprivace

Průvodním jevem nedostatku podnětů, které přináší kontakt s matkou (případně s primární rodinou) je psychická deprivace. S definicí přichází Langmaier s Matějčkem (2011), podle nichž: “Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k uspokojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostatečné míře a po dlouhou dobu.” (s. 26) Nejjednodušším případem je dlouhodobé odloučení dítěte od matky a od prostředí, které dítě zná, dalších osob, které dítě zná, a kde (se kterými) se cítí v bezpečí.

Mnohé výzkumy potvrzují, že je-li u dítěte deprivace přítomna, má to zásadní důsledek pro jeho psychosociální vývoj. Lze však říci, že do jisté míry lze tento nepříznivý vývoj správnou léčbou, založenou na důkladném poznání daného dítěte, kompenzovat. Vždy

však záleží na intenzitě a délce deprivace a věku dítěte, kdy platí, že čím mladší dítě je deprivováno, tím mohou být následky v budoucnu horší. (s. 310)

Koukolík s Drtilovou (2001, s. 218 - 225) se zabývali agresivním chováním deprivantů. Z výzkumů zjistili, že kromě dědičných faktorů (objeveny i u adoptovaných dětí) jsou nejdůležitějším faktorem vnější podmínky, tj. vlivy prostředí.¹²

Vnější podmínky deprivace

Mohlo by se zdát, že deprivace se může vyvíjet pouze u výchovy mimo primární rodinu, ovšem není tomu tak. Prvky deprivace lze pozorovat i u dětí, které jsou vychovávány v rodině primární. Koukolík s Drtilovou (2006, s. 189 - 191) poukazují na děti z nechtěných těhotenství a především na tzv. narušené rodičovství (neschopnost rodičů zabezpečit základní potřeby výchovy dítěte), které je „v současnosti jeden z nejzákladnějších sociálních a zdravotních problémů současnosti.“ (s. 190) Poukazují ovšem na to (stejně jako např. Matějček, či Šabatová), že by se rodičovství mělo chránit a kontrolovat.

Kromě ústavní a rodinné péči Langmeier s Matějčkem (2011) hovoří i o dalších podmínkách deprivace, jedná se o částečnou kolektivní péči (jesle apod.), deprivaci v širším společenském prostředí (izolace rodiny od společenství) a při mimořádných životních situacích.

Matějček (1997, s. 55-57) zkoumal dlouhodobě vliv typu péče na vývoji osobnosti a společenském uplatnění. Z výzkumů vyplývá, že k největším odchylkám od standardní populace dochází u dětí z ústavní péče. Děti vychovávané v SOS dětských vesničkách a v pěstounské péči tvoří dle výsledků jednu skupinu, která je bližší normální populaci. Mluví přímo o tom, že tato intervence v podobě náhradní rodinné péče vývoj dětí „harmonizuje a jejich společenské uplatnění významně povznáší.“

¹² Autoři rozdělují na sdílené a nesdílené prostředí, kdy větší vliv na dítě má prostředí nesdílené.

Sdílené = přímý vliv rodičů, výchova; nesdílené = nepřímý vliv rodičů (chování k sourozencům, mezi sebou), vliv sociálního okolí (parta apod.)

3. Rodinná konference v širších souvislostech

V kapitole věnované rodině jsem se zabýval mimo jiné vztahem širší rodiny a rodiny nukleární. Popsal jsem pohled na současnou rodovou linii a vzájemnou pomoc, která především směřuje k poslednímu článku – nukleární rodině, tj. rodičům a dětem. Problémy, se kterými se může potýkat současná rodina, je velmi mnoho, ale většinou je sama širší rodina schopna vzájemnou kooperací vyřešit. Z různých důvodů však tento princip neplatí u všech rodin. Speciálním případem pak jsou nukleární rodiny, kde širší rodina zcela absentuje (děti vyrůstající v dětských domovech – bez kontaktu s biologickými rodiči, smrt rodičů apod.).

Zajímavé pro mou práci jsou především nukleární (úplné, či neúplné) rodiny, kde existuje širší rodina, případně blízké osoby, které nukleární rodina považuje za součást širší rodiny, ale z nějakého důvodu u nich nelze pozorovat přirozené děje, které umožňují rodině normální běh života. Princip rodinné konference je vystavěn na tom, že umožní širší rodině setkání a vytvoření plánu, jak daný problém vyřešit. Rodinná konference je facilitátorem přirozené rodové solidarity tam, kde z nějakého důvodu chybí. Jako metoda je neinvazivní, pouze poskytuje rodině prostor a potřebnou podporu.

3.1 Rodinná konference

Účastníci a jejich role

Dítě

Dítě je středobodem rodinné konference. Samo, či s podporou, označuje pro sebe důležité osoby, které by se měly rodinné konference zúčastnit. Je vhodné, aby dítě bylo přítomno po celou dobu rodinné konference, ve všech jejích fázích. Ostatní účastníci musí brát ohled na věk a vyspělost dítěte. Obecně ve všech záležitostech, které se dítěte týkají, má právo dítě vyjádřit svůj názor (spory o výchově a výživě mezi rodiči apod.). Dítěti musí být umožněno, aby vyřklo svá přání a své obavy. Tento princip vychází i z Listiny práv a svobod.

Dítěti k tomu může napomáhat tzv. podpůrná osoba, která pomáhá dítěti vyjádřit svůj názor a dodá mu sebevědomí. Jedná se o osobu, které dítě nejvíc důvěřuje a samo si jí vybírá¹³. Může se o člena primární rodiny, širší rodiny, rodinných přátel a známých, či osobního kamaráda dítěte (zde je nutno brát ohled na věk této osoby). Úkolem podpůrné osoby je zejména, aby byl názor dítěte slyšet, prosazovat jeho postoje, vysvětlovat mu informace, zajistit, aby se cítilo komfortně apod. Podpůrná osoba vystupuje jako facilitátor dítěte, nesděljuje tedy své osobní názory a postoje.

Rodina a širší sociální síť

Úspěch je často závislý na počtu členů rodinné konference. Zde platí, že víc hlav, víc ví. Je ideální mít, co největší okruh účastníků, kdy každý může přinést jiný pohled na řešené téma, či každý může v něčem pomoci. Mezi rodinu počítáme, jak rodinu primární (rodiče a sourozenci), tak širší, a to v přímé i nepřímé linii. Dále dobré na rodinnou konferenci pozvat i další blízké osoby dítěte jako rodinné známé, příp. sousedy, vedoucí kroužků apod.

¹³ Odpověď na otázku: „Kdo je pro tebe důležitý? Komu nejvíc důvěřuješ?“ apod.

Cílem rodiny a dalších členů je vytvoření plánu rodiny. I další zúčastnění mohou mít s sebou podpůrnou osobu, je-li to vhodné.

Zadavatel

V České republice je zadavatelem nejčastěji pracovník OSPOD, který vykonává sociálně-právní ochranu dítěte. Případně se může jednat o kurátora pro děti a mládež, či pracovníka pověřené osoby vykonávající sociálně právní ochranu dětí. I sám člen rodiny může podat návrh na svolání rodinné konference.

Základní rolí zadavatele je především neutralita a důvěra rodině. Pracovník OSPOD (jako nejčastější zadavatel) do procesu nijak nezasahuje, proces řídí koordinátor a administrátor. Základní podmínkou je, aby zadavatel důvěřoval v kompetence rodiny, že dokáže převzít zodpovědnost.

Zadavatel nejprve musí identifikovat vhodnost použití rodinné konference, následně kontaktuje administrátora a rodinnou konferenci svolává. Na počátku vytvoří otázku, na kterou by měla rodinná konference odpovědět.¹⁴ Dále spolupracuje s koordinátorem a administrátorem, a především motivuje a vysvětluje rodině, co je účelem rodinné konference. Zajišťuje i předávání informací, sdělení souhlasu se sdílením osobních údajů apod.

Vytváří podmínky a motivuje rodinu, aby plán, který přijala, byl realizován.

Administrátor

Administrátorem je odborník v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, či odborník v sociální práci s dětmi. Jedná se buď o zaměstnance nezisková organizace, poskytovatele sociální služeb, či krajského úřadu. Nejedná se o zaměstnance OSPOD. Jeho úkolem je především zprostředkování kontaktu mezi zadavatelem (rodinou) a koordinátorem rodinné konference. Pomáhá pracovníkovi OSPOD konferenci svolat, definovat otázku a určit

¹⁴ Jak zajistit péči o Marušku? Jak zajistit, aby Pavel navštěvoval otce? Jak zajistit, aby Patrik měl v pořádku věci do školy? apod.

případné podmínky, následně vyhodnocuje konferenci, stará se o související administrativu a vybírá koordinátora. Administrátor je v nepřetržitém kontaktu s pracovníky OSPOD a koordinátory v daném regionu. Administrátor také metodicky koordinátory vede. Administrátor se také stará o advokacy této metody – stará se o implementaci a upscaling metody v České republice.

Koordinátor

Koordinátor není profesionál v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, jeho povolání je úplně jiné. Jeho úkolem je být nestranným pomocníkem setkání rodiny, zároveň je nezávislým na systému sociálně-právní ochraně dětí.

Je důležitá i osobnost koordinátora, a to nejen jeho komunikační schopnosti a míra empatie. Důležitým aspektem je i jeho etnicita, jeví se jako vhodné, aby koordinátor byl ze stejného etnika, byl z podobného socio-kulturního prostředí a mluvil stejným jazykem (dialektem) jako rodina, svou roli hraje i pohlaví. (Barn, 2016)

Během přípravy rodinné konference komunikuje s rodinou, kterou na rodinnou konferenci připravuje, vysvětluje smysl, průběh a cíl – plán rodiny. Zvláště připravuje na setkání dítě. Kontaktuje širší rodinu, všem vysvětluje účel rodinné konference. Na žádost rodiny účastníky pozve. Zajistí i čas a místo, které připraví. Zajistí podpůrnou osobu dítěte, příp. dalších účastníků. Zajistí i případné další odborníky, pokud o to rodina žádá.

Během samotné rodinné konference ji koordinátor řídí. Na začátku domluví s rodinou pravidla jednání. Vystupuje jako prostředník mezi různými názory, snaží se o příjemnou atmosféru, je rodině ku pomoci (přizve odborníka, zajistí odvedení agresivního člena konference apod.). Na konci vyzve rodinu ke zhodnocení průběhu rodinné konference a přijatého plánu rodiny. Po skončení zajistí distribuci plánu rodiny všem jejím členům (i nepřítomným).

Odborníci

Narozdíl od případové konference není přítomnost odborníků vždy nutná. Pouze v případě, že rodina označí, že by chtěla jejich přítomnost a jsou pro řešení otázky důležití (třídní učitel, spolupracující sociální pracovník, praktický lékař apod.). S rodinou jsou

pouze na začátku a vysvětlí jim, jaké jsou reálné možnosti jejich pomoci v situaci. Během konference mohou být ve vedlejší místnosti pro potřeby rodiny. Do samotného procesu vytváření plánu rodiny (opět na rozdíl od případových konferencí) nezasahují. O jejich informování o metodě je zodpovědný koordinátor.

Průběh rodinné konference

Návrh na uspořádání rodinné konference

Návrh na uspořádání rodinné konference v českém prostředí podává zpravidla pracovník OSPOD. Nejprve s návrhem seznámí rodinu, které vysvětlují průběh, principy a důvody uspořádání rodinné konference, poté vyplní žádost a kontaktuje administrátora. S návrhem na uspořádání může přijít i sama rodina, která sama požádá o její uspořádání pracovníka OSPOD, případně není-li v evidenci OSPOD, požádá přímo koordinátora o její uspořádání.

Zde je nutné zdůraznit roli koordinátorů a další osob, které snaží o rozvoj této inovativní metody, aby rozšiřovali povědomí o této metodě a byli partnery pro pracovníky OSPOD. Je samozřejmě důležitá i podpora vedoucích pracovníků OSPOD a prostor pro sdílení dobré praxe mezi pracovníky OSPOD. Je vhodné pracovníky s touto metodou seznamovat při jejich práci, ale i zařadit tuto metodu do výuky na vysokých školách jako jednu ze základních metod práce s ohroženou rodinou.

Příprava rodinné konference

Jedná se časově nejnáročnější a zároveň klíčovou fází. Přípravu rodinné konference řídí koordinátor, který připravuje členy konference. Komunikuje a dojednává zakázku především s rodinou. Jeho hlavní úlohou je, aby rodina získala důvěru v koordinátora a v princip rodinné konference. Koordinátor může ze začátku představovat pro rodinu zástupce OSPOD, je jeho úkolem co nejdříve přesvědčit rodinu o své úloze (i proto je koordinátorem zpravidla laik). Během vysvětlování procesu rodinné konference, zjišťuje od rodiny, koho by chtěla na rodinou konferenci pozvat. Zpočátku rodina označuje spíše málo budoucích účastníků, úkolem koordinátora je podněcovat rodinu k tomu, aby bylo

pozvaných, co nejvíce zainteresovaných osob. Dále se zajímá o to, jak by mělo vypadat prostředí konference, domlouvá další detaily (distribuce pozvánek – poštou, emailem, telefonicky; občerstvení – kdo zajistí; zasedací pořádek apod.). Vše je podřízeno přání rodiny. Koordinátor kontinuálně vyhodnocuje možná rizika. Všechny nejasnosti a problémy, které nedokáže vyřešit s rodinou, řeší s administrátorem. Koordinátor zajistí vhodné prostory pro pořádání rodinné konference (alespoň dvě oddělené místnosti, nejčastěji v komunitních centrech, centrech neziskových organizací, či poskytovatelů sociálních služeb).

Středobodem rodinné konference je dítě, a proto se koordinátor zvláště zaměřuje na práci s ním. Koordinátor se snaží, aby dítě porozumělo smyslu rodinné konference (využívá přitom různých metod v závislosti na věku dítěte). Zjišťuje, koho chce dítě na konferenci pozvat a u koho si nepřeje, aby se konference účastnil. Společně vybírají podpůrnou osobu. Koordinátor probírá i důležitá témata pro dítě, které chce, aby na konferenci zazněli. V závislosti na věku dítě může vybrat občerstvení, hudbu, či zasedací pořádek (se zajištěním mu pomáhá koordinátor).

V přípravné fázi koordinátor pracuje i s ostatními účastníky rodinné konference, kterým nejprve vysvětlí princip, průběh, výstupy a jejich roli. U podpůrné osoby dítěte dbá především na to, aby tato osoba hájila názory dítěte a nikoli své. Dále ji nabádá, aby byla i jakkoli jinak nápomocna dítěti (třeba když dítě chce místo opustit, či není jeho hlas dostatečně slyšet apod.), dále, aby dítě chránila proti možným útokům. Dalšími členy mohou být odborníci. Odborníkům nejsou sdělovány žádné osobní údaje, je poukázáno na to, že jejich role je pouze poskytnutí informací ze své odbornosti, kterou rodina potřebuje při hledání odpovědi na základní otázku kladenou zadavatelem.

Realizace rodinné konference

Realizace rodinné konference – rodinné setkání sestává ze 3 oddělených fází.

V první fázi (tzv. fáze sdílení informací) jsou přítomni členové rodiny, odborníci a koordinátor. Koordinátor má po celou dobu pozici předsedajícího, či spíše moderátora, či facilitátora. Na začátku se všichni usadí do místnosti (rodina dle zasedacího pořádku, odborníci na zbylá místa), která je předem připravena dle požadavků rodiny a dítěte.

Koordinátor přivítá zúčastněné, představí průběh rodinné konference, časový harmonogram a další organizační záležitosti (umístění toalet apod.). Poté se všichni vzájemně představí. Koordinátor představí zvláště podpůrné osoby a vysvětlí jejich funkci. Koordinátor představí 4 klíčová pravidla: 1. Jsme tu proto, abychom pomohli...; 2. Informace jsou důvěrné, proto vše, co si tu řekneme, tu i zůstane; 3. Respektujeme názory ostatních; 4. Každý má právo vyjádřit svůj názor. Tento čas je především o tom, aby odborníci sdělili, co mohou rodině nabídnout, v čem mohou být nápomocní při řešení situace rodiny. Tato fáze trvá 30-60 minut. Koordinátor požádá, aby rodina vybrala jednoho zástupce, který plán sepíše.

Ihned, či po krátké pauze nastává druhá fáze – setkání rodiny. Této fáze se účastní pouze členové rodiny a blízcí, které rodina označí. Již zde nejsou přítomni odborníci, ani koordinátor. Odborníci se již konference nezúčastňují, koordinátor se zadavatelem čeká ve vedlejší místnosti a je připraven pomoci, když se vyskytne v průběhu konference jakýkoli problém. Je-li problém s vytvořením plánu rodiny, koordinátor facilite diskuzi. Tato fáze nemá předem daný časový rámec, rodina pro vytvoření plánu musí dostat takový, jaký potřebuje. Obvyklá doba však je 1 – 2 hodiny, případně déle dle individuální potřeby.

Třetí fází je přijetí a představení plánu. V této fázi se vrací do místnosti koordinátor, který precizuje rodinnou sestavený plán. Doptává se na podrobnosti, které nechává do plánu zapsat. Hovoří jazykem rodiny a rodinu nechává rozhodovat o úpravách. V případě, že rodina s plánem souhlasí, pozve koordinátor pracovníka OSPOD a plán rodiny mu představí. Všichni se domluví, jak bude probíhat kontrola plnění plánu. Koordinátor plán sepíše a následně rozešle všem zúčastněným.

Hodnocení rodinné konference

Na konci požádá koordinátor o vyplnění evaluačního dotazníku pro všechny přítomné (vč. Zadavatele) pro získání zpětné vazby. Zvláště jsou připraveny i dotazníky pro děti. Koordinátor se všemi účastníky rozloučí a rodinná konference končí.

Plán rodiny a jeho realizace

Stěžejním výstupem rodinné konference je plán rodiny. Ten odpovídá na otázku položenou zadavatelem. Obsahuje jednotlivé úkoly (kroky) vedoucí k tomu, aby bylo dosaženo cíle. Úkoly musí naplňovat kritéria SMART. Je vždy určeno, kdo daný úkol plní, jakým způsobem, jak se dozvíme, že se úkol plní a dokdy, či jak často bude krok plněn. Plán musí mít určeno, co dělat v případě, že se nebudou plnit kroky, které si rodina určila. Součástí plánu je i systém hodnocení plnění plánu.

Následně plán plní rodinní příslušníci za pomoci odborníků, či pracovníka OSPOD. Koordinátor po 4 týdnech od rodinné konference kontaktuje člena rodiny a zajímá se o plnění plánu, jeho úkol je motivační. Po 3 měsících kontaktuje pracovníka OSPOD a zjišťuje, jak je plněn plán z jeho pohledu. Průběžně kontroluje plnění plánu, jak rodina, tak zadavatel.

Zpracováno volně dle Pavlíkové (2015, s. 17-34)

Efektivita rodinných konferencí

Nákladovost rodinných konferencí v péči o děti – srovnávací studie

Dijkstra (2018) se spolupracovnice se zaměřila na přímo na nákladovost sociální práce s rodinou v Nizozemí, kdy srovnávala rodiny, kde byla uplatněna rodinná konference a ty, u kterých probíhala standartní sociální práce. Rodiny zkoumala v časovém horizontu 6 a 12 měsíců po přijetí plánu. Náklady byly počítány jako skutečné náklady na pracovníky, či instituce, dále pak zameškané hodiny ve škole apod., neopomíná ani institucionální péči. Samozřejmě počítá i skutečné náklady na uspořádání rodinné konference. Samotnou efektivitu v situaci rodiny zkoumá na třech proměnných: 1. snížení násilí v rodině, 2. zplnomocnění rodiny, 3. sociální izolace.

Ze základních výsledků vyplývá, že je-li rodinná konference pouze ve fázi přípravy, a nakonec k její realizaci nedojde, je finančně efektivnější než obvyklá sociální práce s rodinou. V případě, že dojde k samotnému uspořádání, nelze říci, že je efektivnější (a to

vzhledem k vyšším nákladům na její uspořádání). Dále vyplývá, že v krátkodobějším horizontu (6 měsíců) dochází k většímu snížení násilí v rodině, rodina je více posílána v řešení vlastní situace a cítí se méně osamocena. Po 12 měsících však tento efekt ve srovnání s tradičním přístupem není signifikantní.

Autoři studie však poukazují na to, že v experimentální skupině byly dva vzorky (rodiny), které svou nákladovostí vyčnívaly (děti byli umístěny v institucionální péči, která je velmi nákladná). Po očištění od těchto extrémů, vychází metoda rodinných konferencí v drtivé většině efektivněji než klasická sociální práce s rodinou.

Výzkum však má dvě zásadní slabá místa:

1. Nebyla přesně definována statistická jednotka, což znamená velkou variabilitu ve vlastnostech rodin (počet dětí, hloubka problémů, přítomnost obou rodičů, sociální zázemí apod.). Je tedy nutné brát tyto výsledky se značnou rezervou.

2. Analýza nijak nepracuje s tím, kdy byla rodinná konference uspořádána (zda na začátku, či v době eskalace problémů). Toto opomenutí je značný vliv na úspěch rodinné konference (nákladovost po jejím uspořádání) a vynaložených prostředků před jejím začátkem. Lze předpokládat, že při brzkém uspořádání není potřeba vyšších nákladů ani před a ani po realizaci.

Socioekonomická návratnost rodinných konferencí v případě nizozemských rodin s vícečetnými problémy

Annie de Roo and Rob Jagtenberg (2012) se zabývají shodně s Dijkstra rodinnými konferencemi pořádanými v Nizozemí. Při zkoumání vycházeli z kazuistik spolupráce s rodinami s vícečetnými problémy, které spolupracovali s nizozemskou agenturou pro péči o mladistvé (YCA). Do výzkumu bylo zahrnuto 40 rodin.

Bylo zjištěno, že přijatý plán rodiny průměrně redukoval náklady na odbornou pomoc o 20 % (zde bylo velké rozpětí od žádné úspory po její úplnou eliminaci). Úspěšnost plnění plánu byla 50 %, lze tedy říci, že úspora kapacit práce s odborníky je na úrovni 10 %.

Autoři ovšem poukazují na to, že v rodiny s vícečetnými problémy mají více dětí (průměrně 2,5), je tedy třeba brát v potaz pozitivní dopady i na ně.

Důležitým faktorem úspornosti metody je, kdy je rodinná konference svolána. Je-li rodinná konference svolána na počátku spolupráce před eskalací problému, mohou být její náklady minimální. V případě, že je svolána až ve chvíli, kdy již je dítěti (dětem) poskytována institucionální péče, je její nákladová efektivita nízká, a to vzhledem k velmi vysokým nákladům na tuto péči. Stejných výsledků dosáhneme i v případě, je-li svolána ve chvíli, kdy je umístění dětí do institucionální výchovy velmi pravděpodobné.

Autoři se zaměřili i na popis dalších nekvantifikovatelných nákladů a výnosů metody rodinných konferencí (ibid s. 12, upravil autor):

Okruh	Potencionální náklady	Potencionální výnosy
Primární rodina	Možné snížení dohledu	Řešení v rámci rodiny pro dítě méně traumatické Lepší časové zvládnutí povinností (školní docházka, zaměstnání apod.)
Širší rodina	Ztráta soukromého času	Posílení vzájemných vazeb
Odborníci, orgány ochrany dětí	Ztráta rozhodování odborníků	Zvýšení vzájemné důvěry Snížení pracovní zátěže Lepší monitorování
Společnost	Může být v plánu požadavek na dotovanou péči	Úspora nákladů Pokles kriminality Podpora komunitní zodpovědnosti Zlepšení rodičovských schopností

Tabulka 1 Nekvantifikovatelné náklady a výnosy rodinných konferencí

Lze tedy shrnout, že dle Roo a spolupracovníků je úspora z hlediska využití odborníků patrná vždy, a to průměrně 10 %. Při včasné realizaci rodinné konference je finanční úspora několikanásobně vyšší. Kromě finančních úspor je metoda i efektivní z hlediska nekvantifikovatelných ukazatelů, a to jak pro rodinu samotnou, odborníky (vč. pracovníků ochrany mládeže), tak pro společnost.

3.2 Případové konference

Ve stručnosti je potřeba popsat i případovou konferenci, která je často využívána a jedná se o další z inovativních metod práce s ohroženou rodinou. Posléze se budu věnovat jejímu srovnání s představenou rodinnou konferencí.

Případová konference je další nástroj OSPOD, kterým může pomoci rodině. Tento nástroj je více využívanější než rodinné konference. Důvodem může být především to, že případová konference je metodou, která se používá déle, je vtělena do zákona o sociálně-právní ochraně dětí a v neposlední řadě, pracovník OSPOD má poměrně velké slovo během rozhodování.

Typy případových konferencí

Klasická případová konference

Klasickou a nejčastější případovou konferencí můžeme dělit do 3 typů, a to podle toho, v jaké fázi ve spolupráci s rodinou je pořádána. Při těchto setkání by měla být přítomna primární rodina, dítě (je-li psychicky vyspělé), odborníci a pracovník OSPOD. Délka tohoto setkání by měla být 2-2,5 hodiny. Cíle a průběh je u všech druhů různý, proto uvádím zvlášť:

1. Úvodní PK. Cílem úvodní případové konference je aktuální popis situace dítěte, zkoumají se zdroje dítěte a rodiny. Pátrá se v širší rodině a známých. Z hlediska rodičů se zkoumají jejich rodičovské kompetence a možnosti a schopnosti vychovávat dítě. Cílem je pochopení nepříznivé situace dítěte v rodině. Na konferenci se přijímá plán, který obsahuje cíle a kroky k jejich naplnění, vč. termínů a způsobu kontroly.
2. Průběžná PK. Kontroluje se plnění stanovených cílů, případně se precizují kroky. Analyzují se nedostatky a navrhuje se jejich řešení.
3. Závěrečná PK. Jedná se o zhodnocení přijatého plánu, hodnocení dalších rizik pro dítě. Poté následuje spolupráce jinými opatřeními ze strany pracovníka OSPOD.

Urgentní případová konference

Urgentní případová konference se svolává – jak název napovídá – v případě akutního ohrožení potřeb dítěte. Dítě v té době může být stále u rodičů (rodiče), či v péči někoho ze širší rodiny, ale může již být předběžným opatřením svěřeno do péče jiné osoby, pěstounské péče na přechodnou dobu, či umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (nebo v jiném zařízení). Cílem je překlenout co nejrychleji rizikovou situaci, aby dítě mohlo být opět co nejdříve s rodiči (příp. s nimi zůstat). Přijímá se plán řešení akutní situace, odborníci by měli být co nejvíce nápomocni širší rodině, aby situaci zvládla.

Motivační případová konference

Motivační případová konference má za cíl zjistit, z jakého důvodu se nedaří plnit předem stanovený plán. Zjišťuje se aktuální situace rodiny, jestli je třeba měnit kroky k naplnění cílů, či nezjevil-li se další problém, který musí rodina řešit. Rodina je motivována, aby setrvala ve vytýčených krocích i přes nastalou obtížnou situaci (opuštění jednoho rodiče, ztráta bydlení apod.).

Expertní a metodická případová konference

Poslední dva typy jsou expertní a metodická případová konference. Vzhledem k její podobnosti uvádím společně. Případovou konferenci svolává pracovník OSPOD, v případě metodické nadřízený metodický orgán (krajský úřad, magistrát, či SPOD). Účelem takto svolané konference je pomoci pracovníkovi OSPOD při řešení složitého případu rodiny. Tohoto setkání se zúčastňují odborníci, případně metodici SPOD. Cílem je rozšířit znalosti a dovednosti, získat informace pro pracovníka OSPOD.

Tohoto setkání se neúčastní ani dítě, ani rodina.

(Bechyňová 2012, s. 34-43)

Příprava případové konference

Zásadní v přípravné fázi je role svolavatele (viz následující podkapitola). Je zodpovědný za provedení veškerých kroků k tomu, aby k případové konferenci mohlo dojít. Musí přitom řešit, jak obsahovou stránku přípravy, tak organizační. V obsahové si svolavatel musí zodpovědět například následující otázky:

- Jaký je cíl případové konference? Čeho je potřeba dosáhnout? Bude výsledek uskutečnitelný v praxi?
- Jaká je rodina, bude mít případová konference smysl? Jaká jsou omezení ze strany rodiny, dětí apod.?
- S jakými odborníky rodina spolupracuje? Jaké odborníky pozvat, aby případová konference využila co nejvíce svůj potenciál? Je potřeba zvát moderátora, či facilitátora?
- Existují možná rizika, či ohrožení, kterým lze předejít?

Druhou skupinou nutných otázek k zodpovězení, jsou otázky týkající se samotné organizace případové konference:

- Vytvoření seznamu účastníků, vč. kontaktů
- Včasné domluvení termínu konference (řídí se dle klíčových účastníků)
- Zajištění moderátora, zapisovatele apod.
- Zajištění prostor a občerstvení
- Zjištění požadavků na finanční náhrady apod.

Jednou z nejdůležitějších oblastí, co si musí svolavatel uvědomit, je dobré stanovení cíle. Cíl by měl být dobře formulovaný, měl by být vztažen ke konkrétní situaci rodiny, měl by být popsán pozitivně a měl by dodržovat kritéria SMART. Zásadní pro dobrou formulaci cíle dobrá znalost aktuálních situace rodiny, před jeho definováním je tedy dobré se s rodinou alespoň jedno sejit.

Další podstatnou úlohou svolavatele je promyslet, které účastníky na případovou konferenci pozvat. Rodinu pozve určitě, u dětí bude rozhodovat dle jejich věku a duševní

vyspělosti. Dále se zabývá otázkou pozvání odborníků. Je třeba se zamyslet nad tím, s kým rodina spolupracuje, kam dítě dochází (škola, praktický lékař pro děti a dorost, zájmové kroužky, sportovní a jiné oddíly, jiná volnočasová zařízení apod.). Případně zvážit účast i odborníků, kteří s rodinou zatím nespolupracují, ale mohli by ve věci pomoci (sociální pracovník organizace, která by mohla rodině pomoci apod.).

Svolavatel zvažuje možná rizika a pracuje se specifiky dané rodiny. Vytváří časový plán a pozvánky, které následně rozesílá.

Účastníci a jejich role při realizaci případové konference

Dítě

Případová konference je jedním z používaných a v zákoně zakotvených metod práce s ohroženou rodinou, resp. s rodinou, kde je ohrožena výchova a vývoj dítěte. Dítě je přímým účastníkem krize. Případová konference mu však nepřisuzuje vždy právo na tom, aby bylo i účastníkem hledání pro sebe nejlepšího řešení. Jak uvádí Bechyňová (ibid, s. 52): "Případová konference je nástrojem ze světa dospělých, proto je účast dítěte na ní pečlivě posuzována osobami, které názory, schopnosti a prožívání dítěte dobře znají. (...) Z pohledu dětí je jejich osobní přítomnost na jakémkoli setkání s dospělými (tj. autoritami, a ještě k tomu, popřípadě za účasti jejich rodičů či osob o ně pečujících) obtížnou, nevhodnou a mnohdy nepřehlednou situací. Je nutné si uvědomit, že dítě v diskuzi nemůže být rovnocenným partnerem dospělým."

U případové konference je snaha o to, aby dítě rámcově vědělo, že setkání odborníku probíhá, vysvětlit mu jeho cíle. U dětí v adolescentním věku je možno domluvit se, zda chce být jednání přítomno. U dětí mladšího školního věku a předškolního se s účastí již předem nepočítá. Stejně jako u rodinné konference si dítě může vybrat svého ochránce, který bude hájit jeho názor, mělo by se však jednat o dospělého osobu.

Rodiče

Rodiče jsou zpravidla na případovou konferenci pozváni a sami se rozhodují, zda na ní chtějí být přítomni. Zde hraje důležitou roli přípravná fáze, kdy rodiče připravuje

odborník, který vysvětluje smysl, průběh a cíle případové konference. Pracovník OSPOD může rozhodnout i o nepřítomnosti rodičů. Širší rodina nehraje při případové konferenci zásadnější roli, proto není zvána (výjimku tvoří případ, kdy je někomu ze širší rodiny svěřeno dítě do péče, často se jedná o prarodiče).

Odborníci

1. Sociální služby. Mezi odborníky je primárně zván sociální pracovník poskytovatele registrované sociální služby, se kterou rodina, či dítě spolupracují (či v minulosti spolupracovali). Tento sociální pracovník má také za povinnost na žádost pracovníka OSPOD vyhotovit zprávu o spolupráci. Dalším odborníkem bývá zástupce pobytové sociální služby, kde je dítě umístěno, či kam hrozí jeho umístění (např. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, dětský domov apod). Případně se jedná o pěstouny, pěstouny na přechodnou dobu, je-li dítě do tohoto typu péče zařazeno, či mu hrozí, případně vč. doprovázející organizace.
2. Další odborníci. Mezi dalšími odborníky jsou na případovou konferenci zváni zástupci školských zařízení, které dítě navštěvuje (třídní učitel, výchovný poradce, pracovník pedagogicko-psychologické poradny apod.), ošetřující praktický lékař pro děti a dorost (případně další odborní lékaři – dětský psychiatr). Na případovou konferenci mohou být zváni i další relevantní odborníci, pokud přicházejí s dítětem do styku a jejichž pohled na věc může pomoci rodině v překonání obtížné situace, či může osvětlit příčiny a současnost rodinných problémů. Jedná se například o psychologa, terapeuta, příslušníka policie, sportovního trenéra, vedoucího kroužku, či dětského tábora apod.

Pracovník OSPOD

Pracovník OSPOD je i svolavatelem a zpravidla i koordinátorem případové konference a je přítomen vždy. Případovou konferenci sám vede, řídí diskuzi (pokud není přítomen moderátor). Pracovník OSPOD vyhodnocuje případovou konferenci a sestavuje (s pomocí odborníků) výstupy a plán ochrany dítěte.

Moderátor

Moderátor je zodpovědný za vedení a průběh diskuze během případové konference. Dbá na to, aby byla dodržována pravidla pro diskuzi, aby každý mohl vyjádřit svůj, motivuje účastníky ke konstruktivní debatě. Používá různé metody práce se skupinou k dosažení cíle. Moderátor nesmí být osobně, ani profesně zainteresován v řešení situace rodiny, nesděljuje svůj názor, je nezávislý na daném případě a přijatém výsledku. Je nabíledni, že není žádným z přítomných členů. Neměl by být ani pracovníkem OSPOD, byť se jeví jako žádoucí, aby disponoval znalostmi z oblasti sociálně-právní ochrany dětí, či sociální práce s rodinou a dětmi.

(Bechyňová 2012, s. 45-60)

4. Výzkumná část

4.1 Výzkumný problém

Samotnou úspěšnost metody rodinných konferencí lze zatím bohužel velmi těžko měřit, jelikož je tato metoda v českém prostředí poměrně málo využívaná a tam, kde využívána je, je použit trochu jiný způsob. Navíc při hodnocení úspěšnosti je potřeba sledovat rodinu delší dobu před rodinnou konferencí a evaluovat rodinou přijatý plán v delším časovém horizontu, což je nad rámec této práce.

Jak jsem již uvedl mnohokrát výše, ukazuje se, že metoda rodinných konferencí je vhodná v mnoha případech, a to jako metoda primární. Ze zahraničních zkušeností lze říci, že má poměrně vysokou úspěšnost a při započtení relativně nízké nákladovosti i velmi vysokou efektivitu. V České republice se však s touto metodou setkáváme velmi zřídka a je-li používána, tak v rodinných centrech, které využívají některé principy rodinných konferencí v práci s rodinou, ale nepořádají rodinnou konferenci jako takovou, tj. dle pravidel vzniklých na základě zahraničních zkušeností.

Mezi odbornou veřejností a částečně mezi ohroženými rodinami je známá metoda případové konference (viz výše), které si již našla své místo v práci s rodinou ze strany orgánů sociálně-právní ochrany dětí. I v tomto ohledu jsou mezi jednotlivými regiony výrazné rozdíly. Zůstává otázkou, z jakých důvodů je právě případová konference preferována před konferencí rodinnou. Samozřejmě, že nelze obě metody nahradit, ale velmi často je vhodnější užití právě rodinné konference (např. špatné zajištění péče o děti), v některých případech lze využít pouze konferenci případovou (např. násilí v rodině). Výzkumem bych chtěl zjistit, jaké jsou hlavní důvody převahy případové konference nad rodinnou, kde výsledky by se daly použít k tomu, aby se rodinná konference mohla více prosazovat do praxe OSPOD. Dále chci zkoumat případovou konferenci z pohledu rodin a následně porovnat, zda případná negativa může rodinná konference úspěšně odstranit. V neposlední řadě na kazuistikách poukáži na vhodnost, či nevhodnost případného užití rodinné konference.

Výsledky budou moci být použity především k vytvoření nástrojů, které pomohou metodu rodinných konferencí implementovat mezi používané metody práce s rodinou orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Z důvodu znalosti terénu a z důvodu praktického využití výzkumu v rámci implementace metody rodinných konferencí (pomocí financování z regionálního operačního programu zaměstnanost Evropských strukturálních fondů, příp. jiné formy dotace), se výzkum zaměřuje pouze na oblast Olomoucka.¹⁵

Vzhledem ke komplexnosti pojetí výzkumného problému, nelze prakticky provést jeden výzkum, který by zahrnul celé téma práce, resp. celý problém nedostatečného využívání metody rodinných konferencí v praxi. Celá praktická část je tedy dělena do 3 dílčích částí (vč. 2 výzkumů):

- I. Případové a rodinné konference pořádané OSPOD na Olomoucku
- II. Případové konference pohledem rodin
- III. Aplikace zjištěných skutečností na podkladě kazuistik

Pro každý z těchto výzkumů (I. a II.) jsou formulovány samostatně výzkumné otázky, je jiný design výzkumu a odlišné výstupy. Z výzkumů je vyhotovena závěrečná zpráva, která je součástí Příloh. Jsem si vědom, že kvantifikuji údaje z poměrně malého počtu respondentů daného zaměření výzkumu (cílovým souborem). Z tohoto důvodu některá statistická zjištění (grafy) je nutné brát pouze jako znázornění naměřených hodnot.

Výzkumná část je zpracována dle Hendla (2005, 2017).

¹⁵ Tz. okres Olomouc, který zahrnuje obce s rozšířenou působností: Olomouc, Šternberk, Uničov a Litovel.

4.2 Případové a rodinné konference pořádané OSPOD na Olomoucku

Specifický výzkumný problém

Jak jsem již nastínil ve výzkumném problému, chtěl bych se zabývat důvody, proč není metoda rodinných konferencí využívána, byť je pro ni vytvořen legislativní rámec, je zpracována metodologie, proběhl v České republice pilotní projekt, během něhož byli dokonce vyškoleni administrátoři konferencí. Hlavním výstupem z pilotního projektu č. CZ.1.04/3.1.00/04.00008 je zjištění, že je rodinná konference implementovatelná a je žádoucí její rozšíření. Jaký je tedy důvod, že rodinná konference je zatím marginální metodou?

Výsledky toho výzkumu nám pomohou ke zjištění, jaké jsou příčiny neprosazení se metody rodinných konferencí oproti metodě příbuzné, tj. případové konferenci. Mohou být dále využitelné pro všechny aktéry, kteří se snaží tuto metodu prosadit.

Výzkumné otázky

Při definici výzkumných otázek jsem vycházel ze studia literatury a znalosti práce OSPOD na Olomoucku, která přímo souvisí se sociální prací organizace, ve které působím. Jedná se o otázky, které mají explorativní charakter, snažím se tedy zjistit pohled samotných pracovníků OSPOD, kteří jsou svolavateli ať už případových, tak rodinných konferencí. Jelikož vím, že rodinné konference nejsou v zadané oblasti používány, snažím se zjistit důvody, které brání k rozšíření této metody. Ve druhém okruhu otázek se snažím zjistit, zda je využívána metoda případových konferencí. Zde již vím, že pořádána o poznání častěji, z toho důvodu se na ni zaměřím trochu více. Budu se snažit zjistit, z jakého důvodu je tato metoda preferována, a to i v případech, kdy se jeví metoda rodinných konferencí jako vhodnější nástroj řešení situace. Budu se snažit zjistit, jaká vnímají klíčový aktéři pozitiva a negativa této metody a další podrobnosti, které by mohly objasnit, proč jsou případové konference používány a rodinné nikoliv.

1. Jsou pořádány na Olomoucku rodinné konference?

2. Jaké problémy identifikují klíčový aktéři při pořádání rodinných konferencí? Jaké jsou důvody jejich nepořádání?
3. Jsou pořádány na Olomoucku případové konference?
4. Jaká pozitiva a negativa klíčoví aktéři vnímají?
5. Bývá zvána na případovou konferenci širší rodina (vč. dětí)?

Design výzkumu

Samotná metoda rodinných konferencí by měla být v ideálním případě implementována do praxe orgánu sociálně-právní ochrany dětí (okrajově se může týkat o dalších aktérů např. sociálních kurátorů pro mládež). Vzhledem k tomu, že výzkum bude sloužit i jako jeden z podkladů žádosti o dotaci, kdy projekt bude zaměřen specificky na Olomoucko a vzhledem k tomu, že přístup k OSPOD v tomto regionu je usnadněn tím, že s těmito orgány spolupracujeme, zúžil jsem geograficky výzkum pouze na tuto oblast. Ze studia literatury vychází i to, že jsou markantní rozdíly mezi jednotlivými regiony, v některých regionech je metoda využívána poměrně hojně (Pardubicko), o ostatních nemám bohužel žádné ucelené informace. Nespornou výhodou tedy je, že výzkum bude mít ihned po vyhodnocení praktické využití, které pomůže zavedení metody právě do této oblasti. Výzkum se nezaměřuje pouze na jeden konkrétní OSPOD (praxe může být velmi rozdílná), ale na všechny 4 daného regionu, které jsou ve svém rozhodování na sobě nezávislé.¹⁶ Samozřejmě nevýhodou je fakt, že výzkum se nedá zobecnit na celou Českou republiku, resp. všechny OSPOD.

Výzkumnou (a v tomto případě i cílovou skupinou) jsou pracovníci OSPOD, kteří pracují s rodinami a mají kompetenci k tomu svolat rodinnou, či případovou konferenci. Výzkumná soubor je cca 60-80 jednotlivců, vzhledem k použité metodě je možné provést výzkum na celém tomto souboru. Jedná se tak o dvoustupňový nenáhodný výběr, kdy v prvním

¹⁶ A to i přesto, že mají stejné metodické vedení (Olomoucký kraj) a část jejich rozhodnutí musí posoudit soud.

výběru de facto definuji (zuzuji) cílový soubor a z něj dále již nevybírám, ale dotazuji ji celou.

Při stanovování výzkumné metody jsem vycházel především z výzkumných otázek, literatury, praxe a ze znalosti cílové skupiny (vč. přístupu k ní). Výzkumné otázky mají explorativní charakter, zároveň ze své praxe a zejména praxe kolegů a z literatury, jsem poměrně dobře obeznámen se situací OSPOD na Olomoucku. Vzhledem k tomu, že jako výstup očekávám exploraci, tedy popis situace a hodnotit zde budu pouze popisnou statistiku, tak jsem jako metodu sběru dat zvolil samovyplňovací (pilotovaný) dotazník. Dotazník je distribuován jako odkaz v e-mailu, kdy je tento e-mail zaslán s průvodním dopisem nejprve vedoucím pracovníkům jednotlivých OSPOD s žádostí o distribuci svým relevantním podřízeným. O rozeslání prvotního e-mailu jsem požádal regionální vedoucí naší organizace. Tento postup se mi zdá v porovnání s dalšími možnostmi oslovení cílové skupiny jako ten, který zaručuje nejvyšší možnou návratnost dotazníků. Dotazník byl pilotován v rámci organizace.

Dotazník¹⁷

Dotazník je zpracován v Google Forms, který umožňuje odpovídat kdykoliv online s okamžitou dostupností výsledků. Další výhodou jsou možnosti filtračních otázek, dále zobrazení pouze určitého počtu otázek, či možnost výběru několika typů otázek apod. Nedílnou součástí je i automatické vyhodnocení pomocí popisné statistiky, které jsem však nevyužil, data jsem zpracoval pomocí MS Excel, který je v rámci popisné statistiky zcela vyhovující.

Vytvořený dotazník byl pilotován dvakrát. V této fázi mi pomohli kolegyně, které s OSPOD spolupracují. Při návrhu otázek a možností odpovědí uzavřených otázek jsem konzultoval pomocí brainstormingu. Dále byl vzniklý dotazník pilotován, následně upraveno znění některých otázek, a především úpravy technického charakteru (úprava velikosti zobrazovaných matic otázek, změna pořadí matic, oprava technických chyb). Následně byl dotazník distribuován.

¹⁷ Znění dotazníku viz Příloha č. 1

Výsledky¹⁸

Jsou pořádány na Olomoucku rodinné konference?

Dle zjištěných výsledků jsou na Olomoucku pořádány rodinné konference, ovšem ve velmi malém množství. Z celkového počtu respondentů, kteří alespoň o této metodě slyšeli¹⁹, pouhých 15 % z nich rodinnou konferenci skutečně uspořádalo.

Jaké problémy identifikují klíčový aktéři při pořádání rodinných konferencí? Jaké jsou důvody jejich nepořádání?

Všichni z respondentů, kteří pořádali rodinnou konferenci, ji vnímají jako prospěšnou. U těch, kteří ji nepořádali, ale metodu znají²⁰ je 29 % těch, kteří nechtějí rodinnou konferenci uspořádat a 18 % by ji uspořádat chtělo. Zbývá skupina (mírně nadpoloviční) nemá dostatečné informace, a proto se nemohou rozhodnout.

Jako největší překážku lze tedy určit nedostatek informací o metodě. Z výsledků dále vyplývá, že informace nejčastěji respondenti získávají z praxe kolegů, interních školení a dokumentů. V menší míře pak samostudiem a z externích vzdělávacích kurzů a seminářů. Žádný z respondentů však nezískal informace ze svého studia na vysoké škole, byť je vzdělání pro sociální pracovníky povinné. Samozřejmě je otázkou, kdy svá studia absolvovali, jelikož se jedná o relativně novou metodu sociální práce s rodinou.

Jsou pořádány na Olomoucku případové konference?

Případové konference jsou na Olomoucku pořádány, kdy drtivá většina (95 %) respondentů uvedla, že ji provedla. Průměrně však jeden respondent provedl 2,86 případové konference v roce 2016. Případová konference byla provedena u necelé

¹⁸ Kompletní výsledky viz Příloha č. 1

¹⁹ N=20

²⁰ N=17

desetiny rodin, které byly tou dobou v evidenci OSPOD. Zajímavý je fakt, že případová konference je zhruba u poloviny rodin prováděna opakovaně.

Nejčastěji je případová konference svolávána v případech, kdy akutně hrozí odebrání dítěte z rodiny,²¹ velmi často před návratem dítěte zpět do primární rodiny, v případě hledání alternativy k pěstounské, či ústavní péči a ve chvíli, kdy se v rodinách vyskytnou sociálněpatologické jevy.²² V ostatních případech (nastavení komunikace mezi rodičem a pěstounem, na žádost odborníka, u hrozby ztráty příjmu, či bydlení a u rozvodových sporů) zřídka, či (u ztráty jednoho z rodičů) vůbec.

Zajímavým zjištěním je, že žádný z respondentů nepřistupuje k případové konferenci jako první volbě metody práce s rodinou, 60 % respondentů k ní nejčastěji přistupuje, aby se zjistili změny v rodině v průběhu spolupráce, zbylých 40 % až ve chvíli, kdy reálně hrozí odebrání dítěte z primární rodiny.

Jaká pozitiva a negativa klíčoví aktéři vnímají?



Graf 1 Negativa případových konferencí

²¹ 90% případů

²² 2/3 případů

Celkově hodnotí pracovníci OSPOD metodu případových konferencí kladně²³ (80 %), mírně záporně se vyjádřil jediný respondent.

Pozitivně je hodnocena komplexnost (výměna názorů mezi odborníky a rodinou) a její efektivita (je možné řešit více problémů najednou).

Mezi největší negativy respondenti zařadili: časovou náročnost, nezáměr rodiny a odborníků. Ostatní negativa přišla zásadní pouze minimu respondentů (viz graf na předchozí straně).

Bývá zvána na případovou konferenci širší rodina (vč. dětí)?

Mezi další důležitá zjištění patřilo i to, koho respondenti (pracovníci OSPOD) zvou na případové konference. Vycházím z toho, že v ideálním případě by měla být pozvána co nejširší rodina, a to včetně dětí. Zatímco o odborníků je preference zvaní jednoznačná²⁴ (80 - 100 %), u širší rodiny a dětí je situace jiná. Širší rodina je alespoň většinou zvány v 60 % případů, z čehož vždy pouze v pětině případů.

U dětí je situace horší. Dotazoval jsem se na zvaní dětí do 10 let. Přítomnost dětí nad 10 let vyplývá mj. z občanského zákoníku a z praxe jsou tyto děti zvány. U dětí do 3 let není přítomnost zásadní, a to ani pro dítě, ani pro řešení daného problému. Ani respondenti takto malé děti většinou nezvou.²⁵ Situace u dětí do 6 a 10 let je ovšem jiná. Tyto děti už mohou být vyspělé natolik, aby věděli, že v jejich rodině jsou problémy a je velmi důležité, i pro jejich budoucí vývoj, aby byly nedílnou součástí řešení a měly možnost se navrhovanému plánu se vyjádřit. Samozřejmě předpokládám vyspělost dítěte na úrovni

²³Součet odpovědí "Rozhodně převažují pozitiva" a "Spíše převažují pozitiva"

²⁴ Součet odpovědí "Vždy, pokud to je možné" a "Většinou ano"

²⁵ 90 %

vrstevníků. Děti do 6 alespoň většinou zve 25 %²⁶, u dětí do 10 let pak třetina zve vždy, třetina většinou a třetina většinou ne.

4.3 Případové konference pohledem rodin

Specifický výzkumný problém

Dle dostupné literatury a dostupného poznání, jsou silnou stránkou rodinných konferencí zplnomocňování rodin při řešení své nepříznivé situace. Na první místo je kladeno dítě a širší rodina se mu svými silami snaží pomoci. Mělo by se jednat o přátelské setkání. V současnosti je preferována případová konference nad rodinnou. Dokáže z pohledu rodin být případové konference stejně komfortní a efektivní jako by byla konference rodinná? Budou mít rodiny zájem vůbec zájem vstoupit do procesu plánování rodinné konference, či ne? V případě, že vnímají rodiny případovou konferenci pozitivně jako příjemné setkání s odborníky, v jehož formátu by příliš neměnily, nebudou motivováni pro přístup rodinné konference. Samozřejmě lze podotknout, že i rodinná konference může být nařízena orgánem sociálně-právní ochrany dětí, ale bez aktivní účasti rodiny postrádá smysl. Pakliže existují negativa vnímaná rodinou, může je rodinná konference eliminovat?

Budu se snažit nalézt odpověď na otázku, jak vnímají rodiny praxi v provádění případových konferencí, jaká vnímají pozitiva a negativa. Výsledky nám mohou pomoci k tomu, zda má smysl rozšiřovat metodu rodinných konferencí a zda rodiny s ohroženým dítětem budou podporovat rozšíření této metody.

Výzkumné otázky

Nepodařilo se mi přijít na způsob, kterým bych mohl zajistit na Olomoucku respondenty, u kterých proběhla rodinná konference. Zaměřil jsem se tedy na konferenci případovou. Jak jsem již uvedl, zajímá mě, jaké vyvolává v respondentech případová konference pocity. Vycházím z toho, že je-li vnímána případová konference pozitivně samotnými rodinami, bude jejich motivace vstupu do procesu rodinných konferencí nižší (navíc RK předpokládá aktivní účast rodin i během přípravy a následném plnění plánu). Stejně tomu

²⁶ Většinou ne 40 %, nikdy 35 %

bude při hodnocení dopadů případové konference. Výzkumné otázky se tedy budou týkat konkrétně výše zmíněných témat.

1. Jak vnímají rodiny (jejich zástupci) případovou konferenci?
2. Jak hodnotí výsledky případové konference?

Design výzkumu

Cílovou skupinou byly v tomto případě rodiny²⁷, které jsou v evidenci OSPOD a u kterých proběhla v posledním roce před dotazování případová konference. Jako u předchozího výzkumu jsem se zaměřil na oblast Olomoucka.²⁸ Přístup k výzkumnému souboru je ztížen tím, že není, s ohledem na ochranu osobních údajů, dostupný seznam rodin, u kterých v daném období a dané oblasti proběhla případová konference. Zde jsem využil uživatele služby Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi PPO, u kterých jejich klíčové sociální pracovníce věděly, že u nich případová konference byla realizována, a které zároveň souhlasili s účastí ve výzkumu.

Vzhledem k cílové skupině jsem se rozhodl pro jinou výzkumnou metodu než v předchozím případě. Po zralé úvaze jsem dospěl k názoru, že bude nejlepší zvolit osobní dotazování – individuální rozhovor. Při úvahách o jeho specifikaci jsem se snažil nalézt takové řešení, které by vedlo k co největší efektivitě. Zvažoval jsem různé strategie od čistě kvantitativního formalizovaného dotazníku s uzavřenými otázkami po neformální rozhovor. Dále jsem si byl vědom, že se jedná o značně osobní téma, kdy vytvoření potřebné důvěry je nutnou podmínkou pro validitu celého výzkumu. Jako nejvhodnějším řešením jsem zvolil standardizovaný otevřený rozhovor, kde tazatelé byli klíčovými sociálními pracovníky uživatelů služeb. Tento design výzkumu má především tu výhodu, že dle mého názoru můžeme dosáhnout, co největší validity (respondenti jsou dotazováni

²⁷ Za rodinu pro účely tohoto výzkumu definuji jako alespoň jednoho dospělého člena domácnosti, který má v péči dítě, tj. osobu mladší 18 let, či dítě v péči měl a snaží se o jeho návrat do své péče (typicky v případech, kdy bylo dítě z rodiny umístěno do institucionální péče - pěstounské péče, dětský domov apod.).

²⁸ Viz výše

lidmi, které znají a ke kterým mají důvěru). Nevýhodou samozřejmě zůstává to, že tazatelů bylo více, a to z různými zkušenostmi ze sociálněvědním výzkumem. Tuto nevýhodou jsem se snažil snížit proškolením tazatelů. Použitá metoda se mi jeví jako nejvhodnější, kdy je zachována velmi dobrá možnost analýzy získaných dat, je částečně eliminována osobnost tazatele díky proškolení a metodě, díky osobě tazatele je zásadně redukováno riziko fabulace a byl znám i kontext (kdy byla případové konference pořádána a sociální anamnéza rodiny).

Dotazník²⁹

Jak jsem uvedl výše, metoda tohoto výzkumu je standardizovaný otevřený rozhovor. Na základě rozvinutí výzkumných otázek jsem vytvořil matici 5 otázek, na které se tazatelé dotazovali. Tazatelé pak zapisovali první tři odpovědi / reakce dotazovaných. Nejprve jsem výzkum koncipoval tak, že bude rozhovor nahráván na záznamové zařízení a sám pak budu moci použít přepis, ovšem setkal jsem se s odmítavou reakcí dotazovaných, proto jsem po další doškolení nechal tazatele, aby odpovědi zapisovali. Tazatelé sami vyplnili fázi, kdy byla případová konference uspořádána a uvedli stručnou sociální anamnézu (zde jsem měl možnost upřesnění v průběhu sběru a analýzy dat). Pro sběr dat jsem vytvořil tabulku v MS Excel. Samotná analýza dat probíhal v tomtéž programu po úpravě dílčích matic jednotlivých tazatelů.

Výsledky³⁰

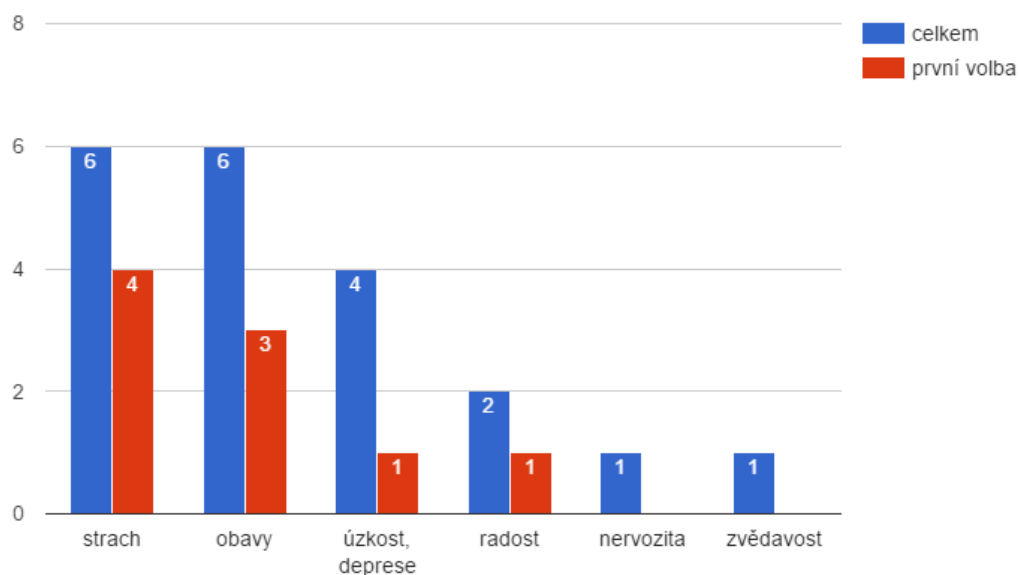
Jak vnímají rodiny (jejich zástupci) případovou konferenci?

Lze říci, že na základě získaných dat vnímají rodiny případovou konferenci negativně, většinou v nich vyvolává strach či obavy a nejčastěji ji přirovnávají k soudu. Během případové konference byli často nervózní. Pozitivní pocity zažívali zpravidla pouze ve chvíli, kdy případová konference byla uspořádána z důvodu návratu dítěte zpět do primární rodiny. Tuto výzkumnou otázku jsem rozdělil na tři dílčí otázky dotazníku, a to, jak se respondenti cítili ve chvíli, kdy se dozvěděli o tom, že bude probíhat případová

²⁹ Znění dotazníku viz Příloha č. 2

³⁰ Kompletní výsledky viz Příloha č. 2

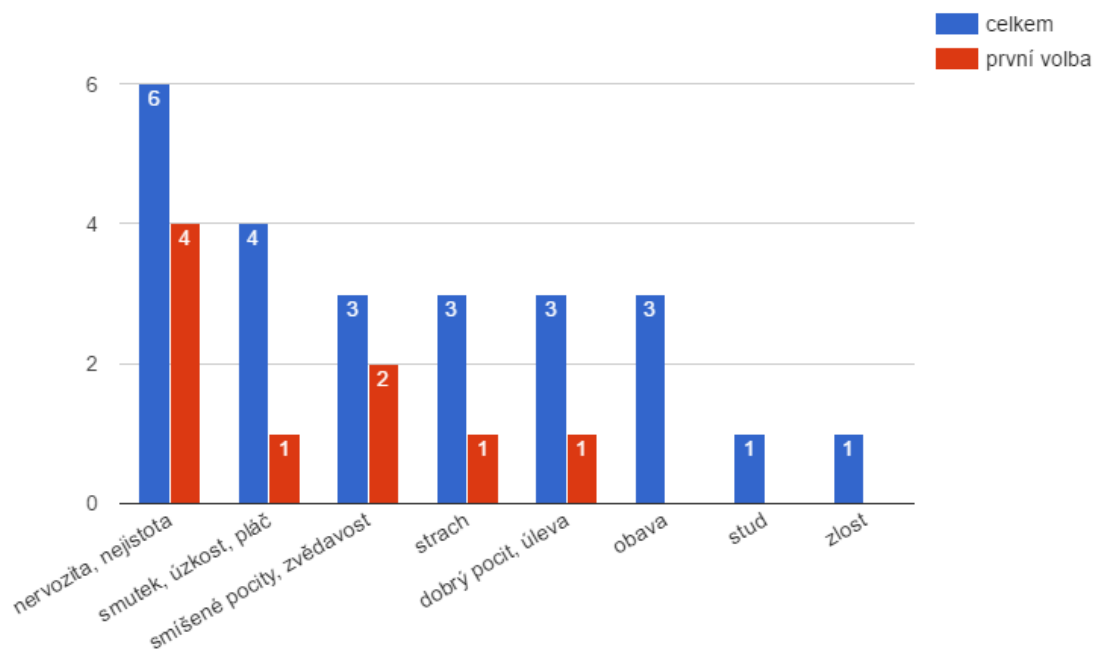
konference, jaké měli pocity v jejím průběhu a k čemu by případovou konferenci přirovnali. Podívám se na tyto části jednotlivě.



Graf 2 Pocity před uspořádáním případové konference

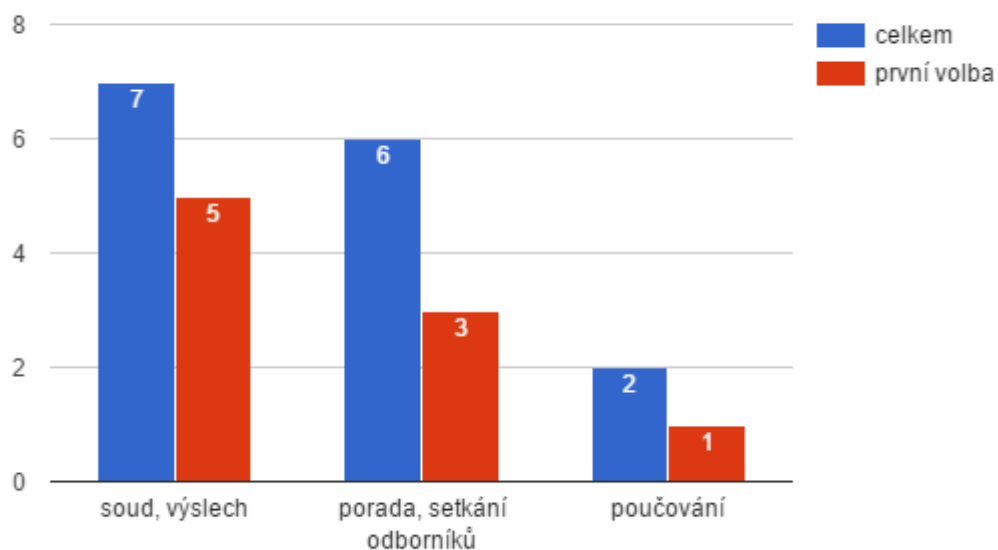
Nejčastějšími pocity, které respondenti vnímali (viz graf výše), byly negativní pocity jako strach, či obavy (objevovaly se nejčastěji jako první volba, ale i celkově). Zajímavé je, že dva respondenti uvedli i radost, z toho jednou i jako první volbu. V tomto případě se jednalo o případovou konferenci, která byla pořádána před návratem dítěte zpět do rodiny (k návratu následně skutečně došlo).

Za druhé mě zajímalo, jak se respondenti cítí během případové konference. Častěji než v případě očekávání případové konference se nám objevuje zvědavost, ale i úleva, či dobrý pocit (viz Graf 3). Nejčastějšími pocity však jsou nervozita, či nejistota a pak smutek, úzkost a pláč.



Graf 3 Pocity v průběhu případové konference

Poslední otázkou bylo, k čemu by respondenti přirovnali případovou konferenci. Zde se ukázalo, že rodiny vnímají pouze v jedné třetině případů (jak první volbou, tak celkově), že jsou brány jako partneři při hledání řešení. Ve zbylých dvou třetinách byly objektem



Graf 4 K čemu by rodina případovou konferenci přirovnala

řešení vlastních problémů, kdy vnímali konferenci jako soud, výslech, či poučování. (Viz Graf 4)

Jak hodnotí výsledky případové konference?

Žádný z respondentů nesdělil, že by případová konference neměla žádný smysl. Ovšem odpovědi byly spíše obecného charakteru (došlo ke změně jednání, či obecně měla určitý smysl). V několika případech došlo i k návratu dítěte. Obecně lze tedy říci, že pro rodiny případová konference má smysl, ale především v případě, kdy na jejím podkladě je dítě navraceno zpět do rodiny z jiné formy péče. Jinak rodiny nevidí konkrétní smysl této metody.

4.4 Výzkumný závěr

Zkoumal jsem malou část cílové populace (ohrožené rodiny a pracovníky, kteří mohou svolat rodinnou konferenci) ohraničenou okresem Olomouc, a to i přes všechny výhody a nevýhody, zobecnitelnost na celou ČR, zvláště vzhledem k tomu, že rozdíly na úrovni pracovníků OSPOD, kteří hrají klíčovou v určování opatření v práci s rodinou, jsou značně rozdílná a liší se významně i v rámci jednoho kraje. Validní výzkum by tak bylo velmi těžké uspořádat i v rámci celé České republiky. Výhodou však je to, že tyto lze aplikovat přímo na oblast Olomoucka, kde lze působit na místní aktéry, a to tak, aby byla metoda prosazena na místní úrovni. Na celostátní je metoda prosazována ať už MPSV, tak nestátními organizacemi³¹ (často za podpory peněz ESF), tak má i zákonnou oporu. Jak se ukazuje na příkladě Pardubic, je možné danou situaci zlepšit pouze prací místních organizací, které budou poskytovat metodickou podporu a budou působit nátlakově přímo v dané oblasti. Z tohoto důvodu zvítězila aplikace výsledků do praxe nad možnou zobecnitelností.

Z výsledků vyplynulo, že příbuzná metoda případových konferencí je vcelku používanou metodou a jako relativně nová, si již našlo místo v repertoáru pracovníků OSPOD. Naproti tomu rodinné konference uspořádalo pouze minimum pracovníků, byť velké část by chtěla, či nemá dostatečné informace o jejím uspořádání, průběhu, či výsledků. Mezi největší negativa pak pracovníci OSPOD řadí časovou náročnost, nezáměr rodin a nezáměr odborníků. Bylo také zjištěno, že často není zvána širší rodina (a přátelé), či děti.

Nejvýznamnějším zjištěním z pohledu je rodin je, to že nevnímají případovou konferenci pozitivně, kdy ji vnímají jako výslech, či soud. Jejich pocity tomu odpovídají i ve chvíli, kdy se dozví o jejím uspořádání, i v jejím průběhu. Obecně lze říci, že však vnímají její smysl.

³¹ Právo na dětství

Základní zobecnitelná zjištění:

1. Rodiny se případové konference obávají, necítí při jejím průběhu dobře a nezajímají se o ni.
2. Rodiny i pracovníci OSPOD vidí v případové konferenci smysl.
3. Pracovníci OSPOD vnímají jako problematický nezáměr rodin, nezáměr odborníků a časovou náročnost.
4. Je velká pravděpodobnost, že v případě další podpory, či dalších informací by mohly být rodinné konference ze strany pracovníků OSPOD pořádány.

Srovnání rodinné a případové konference

Jak jsem se snažil ukázat na předcházejících řádcích, případová a rodinná konference mají společný základ. Vždy se jedná o setkání, které má za cíl pomoci rodině řešit její problémy. Potud jsou společné znaky, dále však panují diametrální rozdíly, které by měly být patrné z následující tabulky:

	Rodinná konference	Případová konference	Bez RK i PK
Dítě	Je podstatnou součástí plánování a přijímání závěrečného plánu; dítě je subjektem setkání, je mu dáno největší slovo; může si přizvat podpůrnou osobu.	Dítě nemusí být vždy přítomno; je spíše objektem rozhodování druhých; o své účasti nerozhoduje samo, ale moudřejší dospělí.	Dítě je objektem, nemusí rozumět, co se děje, není vyslyšen jeho názor, často končí v ZDVOP, či v pěstounské péči.
Rodina	Vše řeší sama a sama dochází k závěrečnému plánu; zapojuje se širší rodina, vč. přátel, či sousedů.	Rodina je upozaděna odborníky, často nejsou přítomni důležití členové rodiny (rodič, který nežije ve společné domácnosti, prarodiče, rodinní přátelé apod.).	Rodina je adresátem plánu, který musí přijmout, jinak jí hrozí odebrání dítěte, či jeho setrvání v náhradní rodinné péči.
Odborníci	Neúčastní se – pouze představí, jak by mohli v situaci rodiny pomoci; v případě, že si rodina přeje, mohou poradit.	Odborníci jsou hlavní součástí a rozhodují o budoucnosti rodiny a plánu na řešení dané situace.	Na žádost pracovníka OSPOD sepíše zprávu, sám pracovník hodnotí, koho o zprávu požádá, a do jaké míry jsou podstatní pro řešení problému.
Pracovník OSPOD	Zadáva základní otázku, na kterou by rodina měla nalézt odpověď, přijímá plán rodiny.	Hraje zásadní roli, kdy vede schůzku, zjišťuje informace od odborníků, aby vytvořil plán.	Hraje zásadní roli, kdy často direktivně působí na rodinu. Velmi důležitá povaha jednotlivého pracovníka.

Shrnutí	Je dána důvěra rodině, že si dokáže své záležitosti s určitou mírou podpory, zvládnout sama. Odborníci a pracovník OSPOD hrají podpůrnou roli. Středobodem je dítě, následně pak širší rodina.	Je dána důvěra úsudku odborníků a pracovníkovi OSPOD, rodina hraje poradní roli. Rodina není podpořena v samostatném řešení problému. Dítě je objektem, je-li přítomno.	Bez použití PK, či RK nejsou využívány podpůrné metody práce s rodinou. Rozhodování je pak direktivní – mocenské, často dochází k odebrání dítěte (setrvání v náhradní rodinné péči) bez využití alespoň většiny dalších možností.
---------	--	---	--

Tabulka 2 Srovnání rodinné a případové konference

4.5 Aplikace zjištěných skutečností na podkladě kazuistik

V současnosti se metoda rodinných konferencí používá velmi zřídka. Jedinou výjimkou jsou Pardubice, kde je ovšem pojetí rodinné konference značně specifické a liší od základního (a pilotovaného) konceptu. Chtěl bych nalézt přes znalosti této metody na kazuistikách klientů sociální služby, ve které pracuji, jak by bylo užití této metody prospěšné, či nikoliv.

Na základě výsledků předchozích výzkumů, které předcházely této třetí části, odborné literatury, metodických manuálů a sdílení dobré praxe, jsem se rozhodl pro simulaci uspořádání rodinné konference na kazuistikách.

Nejedná se o výzkum jako takový, či výzkumnou metodu (případová studie). Na reálných případech ze své praxe se pokouším aplikovat zjištěné závěry. V jednotlivých případech se snažím zachytit vývoj při užití rodinné konference, případně uvádím, kdy je její užití nevhodné. Jedná se tak o ideální stav, ke kterému by mohlo dojít, kdyby rodinné konference byly implementovány jako primární metoda práce s ohroženou rodinou.

Kazuistika I.

Paní I. B. žije ve společné domácnosti se svým druhem a čtyřmi dětmi (2 děti jsou staršího školního věku a dvě děti předškolního). Společně žijí na ubytovně, materiální zajištění dětí je skromné, avšak dostatečné. Druh nepravidelně pracuje v dělnických profesích, převážně na stavbách, I. B. je na rodičovské dovolené s nejmladším dítětem. Její druh je otcem nejmladších dvou, starší dvě děti má paní I. B. s bývalým přítelem, kterým žije v Praze (cca 250 km daleko), kde je již ženatý a společně s manželkou vychovávají své jedno dítě, či děti (zde nemám přesné informace). Biologický otec se o své děti, co měla v péči paní I. B. nezajímal, za poslední rok je nenavštívil ani jednou, byť mu v tom I. B. nijak nebránila. Po celou dobu, kdy byli děti svěřeny do péče matky, nehradil soudem stanovené výživné řádně.

Matka kontaktovala poskytovatele sociálních služeb 4 měsíce před nástupem výkonu trestů odnětí svobody za majetkovou trestnou činnost (trest je v dálce 6 měsíců). Poté, co se sociální pracovnice neúspěšně snažila o to, aby matka mohla nastoupit s dítětem na specializované oddělení ženské věznice ve Světlé nad Sázavou, proběhla případové konference.

Při případové konferenci byla pozvána matka se svým druhem, biologický otec, 2 starší děti a sociální pracovník služby spolupracující s rodinou. Dvě mladší děti hlídala babička (matka druha), která v rodině pomáhala s péčí o domácnost a s hlídáním dětí. V současné době, kdy matka vyřizuje mnoho záležitostí, velmi pomáhá s péčí. Na případové konferenci přednesl svolavatel – pracovník OSPOD plán, kdy by starší dvě děti šli do péče biologického otce a mladší dvě by zůstali v péči druha matky (tedy také u svého biologického otce). S tímto návrhem ovšem nesouhlasil ani jeden z přítomných (vč. starších dětí). I přes odpor rodiny pracovník OSPOD sestavil výše zmíněný plán.

V současné době matka nastoupila výkon trestu a je již třetím měsícem ve věznici. Mladší dvě děti již několikrát viděla (věznice ve Světlé nad Sázavou má návštěvní místnost uzpůsobenou pro malé děti – jedná se o hernu, což neprohlubuje trauma u dětí), starší dvě ani jednou, kdy biologický otec neplní kroky stanovené plánem a odmítá s dětmi jet za I. B. na návštěvu. O mladší dvě děti se stará babička společně se svým synem bez větších problémů.

Hodnocení

V kazuistice se jedná o klientku kolegyně, která mi kazuistiku poskytla. Na tomto příběhu je očividné, že by rodinná konference mohla dosáhnout lepšího řešení nastalé situace. Nevýhodou použití případové konference je silná pozice pracovníka OSPOD (svolavatele), v tomto případě ani nebyli proti zvyklostem přizváni další odborníci (kromě kolegyně, která však s rodinou spolupracovala pouze krátkou dobu). Pracovník OSPOD i přes nesouhlas rodiny prosadil svůj plán na řešení situace, který (jak se dalo očekávat) plněn nebyl. Rodina byla rozvrácena, část dětí delší dobu neviděla matku a polorodí sourozenci se zatím také nesečkali, byť by měly být v telefonickém kontaktu.

Při užití rodinné konference

V tomto případě by bylo vhodné využít rodinnou konferenci, na kterou by byli pozváni kromě biologických rodičů, ještě nová manželka (případně i jejich dítě), babička a případně sousedé a přátelé matky. Společně by se snažili odpovědět na otázku, jak zajistit péči o děti během pobytu matky ve výkonu trestu. Nemůžeme samozřejmě vědět, jak by nakonec jednání dopadlo, ale s největší pravděpodobností by za podpory známých byli děti ponechány v péči druhá matky, kde by s výchovou pomáhala jejich babička. Další alternativou by mohlo být i rozdělení dětí, které by ovšem bylo domluveno i s novou rodinou otce starších dětí. Případně by mohlo dojít ke kombinaci obou variant, kdy by u otce trávili děti pouze část času, či víkendy. Nespornou výhodou se však jeví, že závěrečná dohoda by byla dohodou celé širší rodiny, všichni by s ním museli vyjádřit souhlas a je větší pravděpodobnost, že by byla tato dohoda plněna ze strany všech účastníků. Na skutečném příběhu vidíme, že dohoda, která je vnucená a jedná se tak spíše o diktát, je často nerealizovatelná tak, jak je předepsána. Předpokládám, že v tomto případě by rodinná konference pomohla k tomu, že starší děti by neztratili kontakt se svou matkou, ani s polorodými sourozenci.

Kazuistika II.

Druh s družkou pečují o své tři děti (dvě předškolního a jedno nižšího školního věku). Rodina je v evidenci OSPOD již delší dobu, kdy je podezření na zanedbávání výchovy. V rodině by nemělo docházet k násilnému chování, rodiče nejsou závislí na návykových látkách. Matka je na mateřské dovolené s nejmenším dítětem, otec je dlouhodobě nezaměstnaný, rodina je závislá na dávkách pomoci v hmotné nouzi. Bydlí v malém bytě, kde všichni společně bydlí v jedné místnosti, děti mají vlastní postel (palanda), dále mají kuchyň, koupelnu a záchod. Pracovníci OSPOD vytýkají rodině hmotné podmínky a nedostatečné materiální zázemí. Rodina si našla větší byt, který ovšem bude nutné částečně zrekonstruovat a vybavit, což je schopna rodina zvládnout společně se svými přáteli za cca měsíc. Dlouhodobě je rodina v novém bydlení schopna hradit nájem a další náklady. Nemohou si však dovolit žít v současném bytě a nový byt zrekonstruovat, nemohli by zaplatit nájem v obou bytech. Na radu pracovníka OSPOD umístili děti do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Klokánek), kde by se je měli po dokončení rekonstrukce vyzvednout. Několik dní poté, co odevzdali děti do Klokánku a přestěhování do nového bytu, kde započala rekonstrukce, byli rodině razantním způsobem sníženy sociální dávky, jelikož již neměli své děti v péči. Na tuto situaci však nebyli rodiče upozorněni. Rodiče si nakonec nemohli dovolit nové bydlení, a proto o něj přišli. V té době si nemohli dovolit ani původní byt a skončili na ubytovně. Rodiče si nemohli vzít děti zpět do své péče, jelikož neměli zajištěno ubytování. Celou dobu oba rodiče děti denně navštěvovali. V současné době o nich nemám žádné zprávy, takže nevím, jak celá situace rodiny dopadla.

Hodnocení

Rodiče navštívili naši sociální službu až ve chvíli, kdy se dozvěděli o snížení dávek a nebylo jim tak možné více pomoci. Po několika málo konzultacích s mou kolegyní spolupráce z jejich strany skončila. V tomto případě neproběhla ani případová, ani rodinná konference, rodiče s navrhovaným postupem souhlasili. Pracovník OSPOD opomenul ovšem informovat rodinu o podstatných aspektech svého návrhu a dostal tak rodinu do těžko řešitelné situace. V tomto případě by pomohla i případová konference, která by možnost dobrovolného umístění do ZDVOP s největší pravděpodobností nedoporučila.

Při užití rodinné konference

Situace rodiny byla pro použití rodinné konference příhodná. Z mála informací, co mám k dispozici, rodina dlouhodobě nespolupracovala s žádnou sociální službou, počet účastníků případové konference by byl přinejmenším omezen, ale i ona by se dala vyhodnotit jako vhodná. Vzhledem k tomu, že spolupráce s organizací, ve které pracuji, byla velmi krátká, nevím o rodině příliš informací. Chybí mi informace především o tom, do jaké míry by bylo možné řešit nastalou situaci pomocí širší rodiny. Na druhou stranu však vím, že rodina měla přátele, kteří jim pomáhali najít nové bydlení, a kteří jim i následně pomáhali v rekonstrukci.

V tomto případě by mohla otázka, kterou měla rodinná konference vyřešit, znít: Kde budou děti po dobu rekonstrukce bydlet? Účastníky rodinné konference by byli přátelé rodičů, kteří jim reálně pomáhali a dále případně širší rodina (byla-li by k dispozici). Mohli by být pozváni i odborníci, kteří by rodině vysvětlili situaci a byli by přítomni v případě potřeby rodiny. S největší pravděpodobností by nedošlo k dobrovolnému odebrání (a následného nenavrácení) dětí. Lze předpokládat, že rodinná konference by došla k závěru, že po nutnou dobu budou děti spát u svých příbuzných, či přátel rodičů.

Kazuistika III.

Paní V. S. požádala o poskytování sociální služby v poměrně složité rodinné situaci (společně se svým 12 letým synem žila u matky biologického otce, který se však na výchově nikdy nepodílel). Paní V. S. je přehnaně důvěřivá a není odolná vůči manipulaci. Matka pocházela ze severních Čech, kde vyrůstala v neúplné rodině, kdy ji vychovával pouze otec. Dítě měla po krátké známosti se synem babičky, u které v současné době bydlela. S otcem společně nežili. Poté prodělala vážnou autonehodu, kvůli které dlouhodobě hospitalizovaná, odškodnění ji ukradl otec, její syn byl po tuto dobu v jeho péči. U V. S. se ještě prohloubila její důvěřivost. Matka pak poznala svého současného manžela, se kterým se společně se synem přestěhovali na jih republiky. Vztah z jeho strany byl účelový, kdy se jednalo o podvodníka (byl pro podvod i odsouzen), který si bral půjčky na jméno V. S., totéž dělali i jeho přátelé. Společně žili v nevyhovujících podmínkách (ubytovny, squaty, společně s přáteli manžela). Je možné, že docházelo k psychickému, či fyzickému týrání vůči V. S. V té době již začal věc řešit orgán sociálně-právní ochrany dětí, ovšem nečinil žádná významná opatření v pomoci rodině, či matce se synem. Poté, co se o této situaci dozvěděla babička (matka biologického otce, který již toho času pobýval dlouhodobě v USA), vzala vnuka společně s jeho matkou k sobě domů na Moravu. Soužití začalo být nefunkční již po měsíci, jelikož se babička přehnaně autoritativně starala jak o vnuka, tak o jeho matku, zvláště matka ti těžce nesla a chtěla se odstěhovat, nebyla však objektivně schopna se o syna postarat. Matka stále měla ráda svého manžela a neuvědomovala si, co ji prováděl, stále mu zasílala část důchodu, když ji o to požádal. Při změně OSPOD začal ihned konat, kdy po cca 4 měsících společného soužití, byl narychlo bez předchozího upozornění syn svěřen do pěstounské péče, matka se odstěhovala a začala žít se svým druhem (V. S. sděluje, že jsou kamarádi). OSPOD před odebráním uspořádal případovou konferenci. S pěstounkou je v kontaktu a syna vídá, jak je to jen možné. Společně s druhem zařizují byt, kde vybavují i pokoj pro syna. Syn má s babičkou pouze písemný a telefonický styk, matka se s babičkou nestýká.

Hodnocení

Z počátku jsem s rodinou spolupracoval sám a bylo velmi složité se v situaci rodiny vyzvat. Vzhledem k zaměření služby jsem spolupráci s rodinou musel přenechat své kolegyni, ovšem i nadále jsem byl nápomocen. Jako největší problém vnímám nečinnost OSPOD již

v začátku, kdy bylo zjevné, že situace, kde vyrůstá syn a matka, není dobrá pro jeho vývoj. Ani po přestěhování však nedošlo ke stabilizaci situace, což vedlo k rychlému jednání místně příslušného OSPOD, svolání případové konference. Jelikož se však situace nezlepšila, došlo k předání syna do pěstounské péče. Z dnešního pohledu se jednalo o dobré řešení situace.

Při užití rodinné konference

Rodinnou konferencí šlo využít na začátku, kdy byla rodina zařazena do evidence OSPOD, tj. krátce po přestěhování na jih Čech. Zde by bylo podstatné, aby byla pozvána i babička syna z otcovi strany, i jeho děda se svou novou rodinou (jsou rozvedeni). V případě, že by nebyli přítomni, k žádnému posunu by nedošlo, kdyby převážil hlas manžela, se kterým paní V. S. bezvýhradně souhlasila. V případě jejich přítomnosti, by nebyla rodina schopna se domluvit, přinejlepším by však nastala situace popsaná výše. V tomto konkrétním případě není rodinná konference vhodnou metodou, především proto, že v rodině docházelo k násilí (psychickému, možná i fyzickému) a manipulaci. Postup nového místně příslušného OSPOD, tj. případová konference, a poté (jelikož nedošlo ke stabilizaci situace, ale naopak k eskalaci problémů) nařízení pěstounské péče, jako velmi vhodný.

Kazuistika IV.

Pan K. S. se rozvádí s manželkou, která odešla cca před 6 měsíci ke svému novému příteli. Společně mají dvě dcery, jednu čerstvě dospělou, která s nimi již nežila ve společné domácnosti a druhou, která v současné době navštěvuje 8. třídu základní školy. Rodina není v evidenci OSPOD, ale pracovník OSPOD bude brzy díky rozvodu rodičů ustanoven jako kolizní opatrovník nezletilé. Dcera nemá ráda nového přítele matky, byla by raději s otcem. Pan K. S. pobírá invalidní důchod ve 3. stupni, a to z důvodu těžké slabozrakosti a závažným srdečním problémům. Pan K. S. sám mluví o tom, že finančně je schopen zajistit dceru, ale nejvíc se bojí, zda bude schopen o ni pečovat z důvodu svého zdravotního stavu. Je totiž velmi často na několik dní hospitalizovaný. Dcera bydlela střídavě u matky, i u otce, s tím, že již nechtěla přebývat sama s novým přítelem matky, a proto tráví poslední 3-4 měsíce výhradně u otce. Svému otci doma velmi pomáhá, v případě hospitalizací otce svou vnučku hlídá a pečuje o ni babička z matčiny strany, která má lepší vztahy s otcem dívky než se svou vlastní dcerou. V případě potřeby pomáhají i strýc s tetou (opět z matčiny strany). Ještě nedošlo k řízení o rozvodu a nebyl přizván pracovník OSPOD jako kolizní opatrovník.

Hodnocení

Pan K. S. mě nejdříve navštívil a chtěl probírat záležitosti ohledně nájmu bytu, postupně jsme začali řešit i rozvod a péči o mladší dceru. Pan K. S. se velmi bál, jelikož výchova matky byla dle něj nedostatečná, kdy nevedla jejich první dceru ke studiu, pan K. S. by nechtěl tuto chybu opakovat, ovšem tvrdil, že není možné, aby se o ni vzhledem ke svému zdravotnímu stavu, mohl postarat. Pan K. S. byl velmi schopný ve vyřizování svých záležitostí. Během konzultací jsem se snažil zjistit, zda není někdo v jeho okolí, kdo by mu mohl pomoci s výchovou. Poté, co dcera nechtěla být s přítelem matky a poté, co ho podpořila rodina z matčiny strany, se rozhodl o dceru pečovat. Je otázkou, do jaké míry pracovník OSPOD, potažmo soud, tuto zatím funkční strukturu naruší.

Při užití rodinné konference

Rodinná konference by dle mého názoru potvrdila současný stav. Díky tomu, že je pan K. S. velmi schopný, domluvil se s rodinou sám a uspořádal vlastní rodinné setkání, kde došlo k dohodě (prý i matka měla souhlasit). Účelem rodinné konference je to, aby se rodina

sešla a nějak domluvila a to tak, aby byla zajištěna řádná péče a zároveň, aby dané řešení bylo v souladu s přáním dítěte, k čemuž zde došlo přirozenou cestou, což je ideální stav. Funkční rodinné struktury dokáží problémy, jak jednotlivců, tak primárních rodin, vstřebat a vzájemnou pomocí a podporou, problém překonat. Jestliže nejsou tyto struktury funkční a vztahy kvalitní, dochází pak k absenci žádosti o pomoc těmto strukturám a nedostává pak zpětné podpory, což vede ke gradaci problému primární rodiny, vedoucí často až k odebrání dítěte. Rodinná konference, či rodinné setkání, nahrazuje přirozenou rodinnou komunikaci, tam, kde z nějakého důvodu došlo k jejímu přetržení. Na tomto příkladě jsem chtěl poukázat na to, že rodinné setkání a vyřešení problémů uvnitř rodiny je naprosto přirozené a funkční. Rodinná konference pouze napomáhá tomuto přirozenému jevu.

Kazuistika V.

Paní M. žila s dcerou v azylovém domě. Během pobytu se jí narodil syn. Otec – bývalý manžel obou dětí dlouhodobě pobývá v Německu, o děti neprojevuje zájem, na výživném ničeho nehradí. Matka je ve vážných finančních problémech, které způsobil otec dětí. Paní M. vyrůstala v patologické rodině, nemá vytvořeny dobré vztahy ani s rodiči, ani se širší rodinou, se kterou nikdy (ani jako dítě) nevidala. Paní M. má zkušenosti s nealkoholovými drogami od svých 15 let. Na dětství má paní M. pouze negativní vzpomínky, kdy byla ze strany rodičů výchova zcela nedostatečná, paní M. jim nevěří, neviděli paní M. od jejich 15 let, neví, že mají vnoučata. Své děti se snaží vychovávat, jak nejlépe umí. Sociální pracovnice neziskové organizace s ní pomohla vyřídit rodičovské dávky, na které má nárok z Německa, dále společně vyřídili výživné (vč. zpětného vyplacení). Pracovník OSPOD podporuje paní M. v péči o své dvě děti, o péči u otce neuvažuje. V této věci neproběhla ani případová, ani rodinná konference.

Hodnocení

V tomto případě paní M. začala spolupracovat s mou kolegyní těsně před narozením jejího syna. V průběhu spolupráce bylo zjištěno, že paní M. kolem sebe nemá na rodinu, ani známé, na které by se mohla v případě potřeby obrátit. Jedná se o jeden z případů, kdy je svolání rodinné konference nevhodné, jelikož by na ni nemohli zasednout žádní členové. I když by se podařilo vypátrat rodiče paní M., tak by s jejich setkáním a společným řešením svých problémů zcela jistě nesouhlasila.

5. Závěr

V této práci jsem se snažil odpovědět na otázku, jestli je možné a reálné aplikovat metodu rodinných konferencí do českého prostředí, a to konkrétně do oblasti Olomoucka, kde profesně působím. Zkoumal jsem, zda je současný stav z pohledu klíčových pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí vyhovující a není nutné jej měnit. Z pohledu rodin jsem se snažil zjistit, jak naplňuje používaná případová konference svůj účel a do jaké míry vnímají, že jsou hybateli svého osudu. Snažil jsem se na příkladech uvést, kde by byla rodinná konference vhodná a kde nikoli.

Lze shrnout, že rodinná konference je metodou, která dokáže do určité míry eliminovat negativa, která v dnešní době používaná metoda případových konferencí má. Ze strany OSPOD nezájem odborníků (odborníci nejsou třeba), nezájem rodin (rodina je vtažena do přípravy a realizace) a časovou náročnost (vše zařizuje koordinátor). Ze strany rodin pak především vnímání případové konference jako soud, či výslech (nyní spíše rodinné setkání). Obě skupiny vnímají řešení v širším okruhu osob jako způsob, kterým lze dosáhnout v posunu v řešení problémů rodiny.

I přes svá negativa, má případová konference celou řadu pozitiv, jak na straně rodin (dle nich má smysl), tak na straně pracovníků. Jako metoda má zcela jistě své místo v sociální práci s rodinou. Rodinná konference může být využita jako další doplňková a možná v budoucnu i primární metoda práce s rodinou. Je nutné dodat, že asi nejhorší je situace, kdy není použito ani jedné z těchto inovačních metod (což se na některých pracovištích stává).

Ze zahraničních výzkumů vychází, že metoda rodinných konferencí je finančně vyrovnaná, či efektivní oproti standardní sociální práci s rodinou. V tomto ohledu je zásadní, zda i přes její uspořádání dojde k odebrání dítěte z rodiny a zda dojde k umístění do vhodnější a méně nákladné pěstounské péče, či do finančně velmi náročné a z hlediska vývoje dítěte méně vhodné péče institucionální (ústavní).

6. Doporučení

Na podkladě zjištěných informací doporučuji k dalšímu zkoumání srovnání vývoje rodin, u kterých byla rodinná konference a u kterých nikoli. Mohli bychom pak mít dlouhodobá data i z českého prostředí.

Mám však za to, že vhodnost této metody je již prokázána, proto je mé doporučení především směřováno odborné veřejnosti, zástupcům neziskových organizací, aby byla vytvořena síť místních organizací, které se budou věnovat metodické práci, sdružovat administrátory a koordinátory a budou informovat jak rodiny, pro které by měla být rodinná konference vhodná, tak pracovníky OSPOD. Dále je apel určen vzdělávacím institucím: vyšším odborným školám, vysokým školám a univerzitám, aby této metodě věnovali místo ve výuce sociální práce s rodinou. A v neposlední řadě i samotným rodinám, aby vyžadovaly jejich uspořádání.

Díky mnoha aktivitám, vč. nového dokumentárního seriálu České televize Rodina je nejvíc, začíná být o rodinných konferencích slyšet, ale je před námi ještě dlouhá cesta k tomu, aby mohla být tato metoda nápomocna co největšímu počtu rodin, a především pak dětí, kterým by mohla pomoci řešit své problémy úspěšně, a to vlastními silami. Osobně pevně věřím, že v kombinaci se sociálním zabezpečením, prací sociálních pracovníků a pomalu se rozvíjejícím systémem sociálního bydlení, může tato metoda pomoci k co nejlepšímu vývoji dětí, které to již od začátku nemají jednoduché. A k tomu můžeme přispět my všichni.

7. Seznamy

7.1 Bibliografický seznam

BARN, Ravinder;das. Family Group Conferences and Cultural Competence in Social Work. *British Journal of Social Work* [online]. 2016, 46(4), 942-959 [cit. 2019-01-25]. DOI: 10.1093/bjsw/bcu105. ISSN 00453102. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=eadae6bd-c048-4dfe-83ea-bc1ee13c242e%40sessionmgr102&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#AN=116498129&db=sih>

BAUMAN, Zygmunt. 2002. *Tekutá modernost*. Praha: Mladá fronta. Myšlenky (Mladá fronta). ISBN 80-204-0966-1.

BECHYŇOVÁ, Věra. 2012. *Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0181-6.

DIJKSTRA S, CREEMERS HE, VAN STEENSEL FJA, DEKOVIĆ M, STAMS GJJM a ASSCHER JJ. Cost-effectiveness of Family Group Conferencing in child welfare: a controlled study. *BMC Public Health* [online]. 2018, 18(1), 848 [cit. 2019-01-25]. DOI: 10.1186/s12889-018-5770-5. ISSN 14712458. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=mdc&AN=29986690&authtype=shib&lang=cs&site=eds-live&authtype=shib&custid=s7108593>

GIDDENS, Anthony. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo, 596 s. ISBN 80-7203-124-4.

HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4.

HENDL, Jan a Jiří REMR. 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1192-1.

HIPPLE, Natalie. Comparing Police- and Civilian-Run Family Group Conferences. *Policing: An International Journal of Police Strategies* [online]. 2008, 31(4), 553-577 [cit. 2019-01-25]. ISSN 1363951X. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/polic31&i=553>

HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. 2016. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí*. Brno: Liga lidských práv. ISBN 978-80-87414-26-2.

HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. O svobodě dospívajících. *epravo.cz* [online]. 27. 6. 2018 [cit. 2019-01-25]. ISSN 1213-189X. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-svobode-dospivajicich-107788.html>

INSTITUT PROJEKTOVÉHO ŘÍZENÍ, A. S. 2017. *Analýza inovativních postupů a služeb pro rodiny a děti v České republice*[online] [cit. 2019-01-04]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/analyza-inovativnich-postupu-a-sluzeb-pro-rodiny-a-deti-v-ceske-republice2017/>. Zpracováno v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí“, číslo projektu CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0001687.

JIRÁSEK, Aleš, Jana ŽENÍŠKOVÁ a Gabriela PAVLÍKOCÁ. 2015. *Evaluační analýza pilotního projektu rodinných konferencí* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/EVALUACNI-ANALYZA_RK.pdf. Účelová neperiodická publikace.

JOKLOVÁ, Klára. 2015. Rodinné konference – nový přístup pro práci s rodinou. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 2. ISSN 1213-6204

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. 2011. *Psychická deprivace v dětství*. 4. doplněné vydání. Praha: Karolinum, 577 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

KANCELÁŘ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV. 2017. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Rodina a dítě II*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv. ISBN 978-80-87949-56-6.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. 2001. *Zlo na každý den: Život s deprivanty I*. Praha: Galén. ISBN 80-7262-088-6.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. 2006. *Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. 2. přepracované vydání. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-410-2.

MATĚJČEK, Zdeněk, Věduna BUBLEOVÁ a Jiří KOVAŘÍK. 1997. *Pozdní následky psychické deprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha. ISBN 80-85121-89-1.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. 1999. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-897-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. 2015. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 7. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0853-2.

MATOUŠEK, Oldřich. 2003. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-717-8548-2.

Nejhorší v Evropě? V péči o opuštěné děti převládá ‚sovětský systém‘, přiznává ministryně, *Lidovky.cz* [online]. MAFRA, 28. 2. 2017 [cit. 2019-03-04]. ISSN 1213-1385. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/v-cesku-se-prestala-modernizovat-pece-o-deti-funguje-jako-sovetsky-system.A170228_171941_ln_domov_ele

PAVLÍKOVÁ, Gabriela, Kateřina MARTÍNKOVÁ a Jana ŽENÍŠKOVÁ. 2015. *Metodika Rodinných konferencí* [online]. MPSV ČR, 59 s. [cit. 2019-01-16]. Dostupné z: [http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK\(1\).pdf](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK(1).pdf)

Příběhy rodinných konferencí [online]. 2015. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Pribehy-RK.pdf>. Účelová neperiodická publikace.

Rodina je nejvíc. 2019. [dokumentární seriál]. Česká televize. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11535643611-rodina-je-nejvic/>

ROO, Annie, de a Rob JAGTENBERG. 2012. Socioekonomická návratnost rodinných konferencí v případě nizozemských rodin s vícečetnými problémy. In: CLARIJS, Rene a Thijs MALMBERG. *The quiet revolution: aggrandising people power by family group conferences*. Amsterdam: SWP. ISBN 9088503885. Dostupné také z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Annie_de_Roo_Rob_Jagtenberg.pdf.

Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů*. Částka č. 22/1991. Dostupné také z:

<https://zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

SINGLY, François de. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8249-1.

SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. 2014. Pěstounská péče: o čem se mluví a o čem se nemluví. In: KOLAŘÍK, Marek (ed.). *XII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: současné podoby partnerského a rodinného soužití*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. s. 119-133. ISBN 978-80-244-4148-1

ŠABATOVÁ, Anna, 2004. Dítě je neoddělitelná součást rodiny. *Náhradní rodinná péče: česko-slovenský časopis*, č. 3. ISSN 1212-3765.

Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky. In: *Sbírka zákonů*. Částka č. 1/1993. Dostupné také z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY, *Nález sp. zn. Pl.ÚS 10/15 ze dne 19. 11. 2015: K ústavnosti zákazu osvojení dítěte partnerem rodiče v nesezdaném soužití*. Soudce zpravodaj LICHOVNÍK, Tomáš. Dostupné také z: https://nalus.usoud.cz:443/Search/GetText.aspx?sz=Pl-10-15_1

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY, *Nález sp. zn. II. ÚS 2344/18 ze dne 31. 12. 2018: Nejlepší zájem dítěte při rozhodování o pěstounské péči*. Soudce zpravodaj ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Dostupné také z: https://nalus.usoud.cz:443/Search/GetText.aspx?sz=2-2344-18_3

Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky. In: *Sbírka zákonů*. Částka č. 6/1991. Dostupné také z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1991-23>

VÝBOR PRO PRÁVA DÍTĚTE RADY VLÁDY ČR PRO LIDSKÁ PRÁVA, *Usnesení Výboru pro práva dítěte ke sjednocení služeb pro ohrožené děti*, 2015. Dostupné také z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/ze-zasedani-vyboru/Usneseni-Vyboru-pro-prava-ditete-ke-sjednoceni-sluzeb-pro-ohrozene-deti_1.doc

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů*. Částka č. 111/1999. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů*. Částka č. 33/2012. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. In: *Sbírka zákonů*. Částka č. 53/1963. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94>

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. In: *Sbírka zákonů*. Částka č. 86/1949. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=265&r=1949>

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů*. Částka č. 38/2006. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-115>

Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv. In: *Sbírka zákonů*. Částka č. 111/1999. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-349>

7.2 Seznam grafů a tabulek

Graf 5 - Negativa případových konferencí. s. 43

Graf 2 - Pocity před uspořádáním případové konference. s. 49

Graf 6 Pocity v průběhu případové konference. s. 50

Graf 7 K čemu by rodina případovou konferenci přirovnala. s. 50

Tabulka 1 – Nekvantifikovatelné náklady a výnosy rodinných konferencí. s. 29

Tabulka 2 – Srovnání rodinné a případové konference. s. 54

8. Přílohy

Příloha č. 1: Závěrečná zpráva k dotazníkovému šetření: Případové a rodinné konference pořádané OSPOD na Olomoucku

Příloha č. 2: Závěrečná zpráva k dotazníkovému šetření: Případové konference pohledem rodin

8.1 Příloha č. 1

Závěrečná zpráva k dotazníkovému šetření

Případové a rodinné konference pořádané OSPOD na Olomoucku

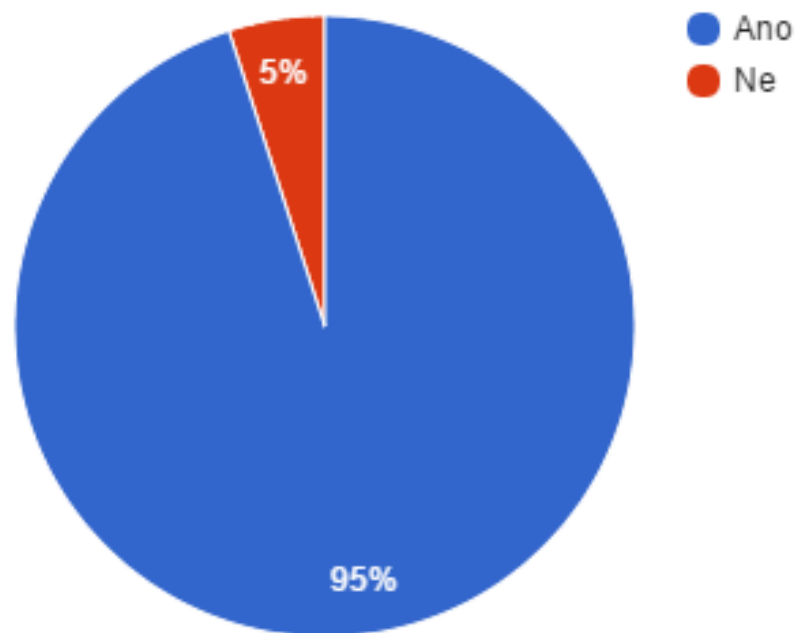
Metodika výzkumu

Velikost vzorku:	N = 21
Cílová populace:	Pracovníci OSPOD, kurátoři pro děti a mládež
Definice území:	ORP Olomouc, ORP Šternberk, ORP Uničov, ORP Litovel
Metoda sběru dat:	Samovyplňovací online dotazník (CAWI)
Výběr:	Nenáhodný, oslovení vedoucích pracovníků, následná distribuce

Realizace případových konferencí

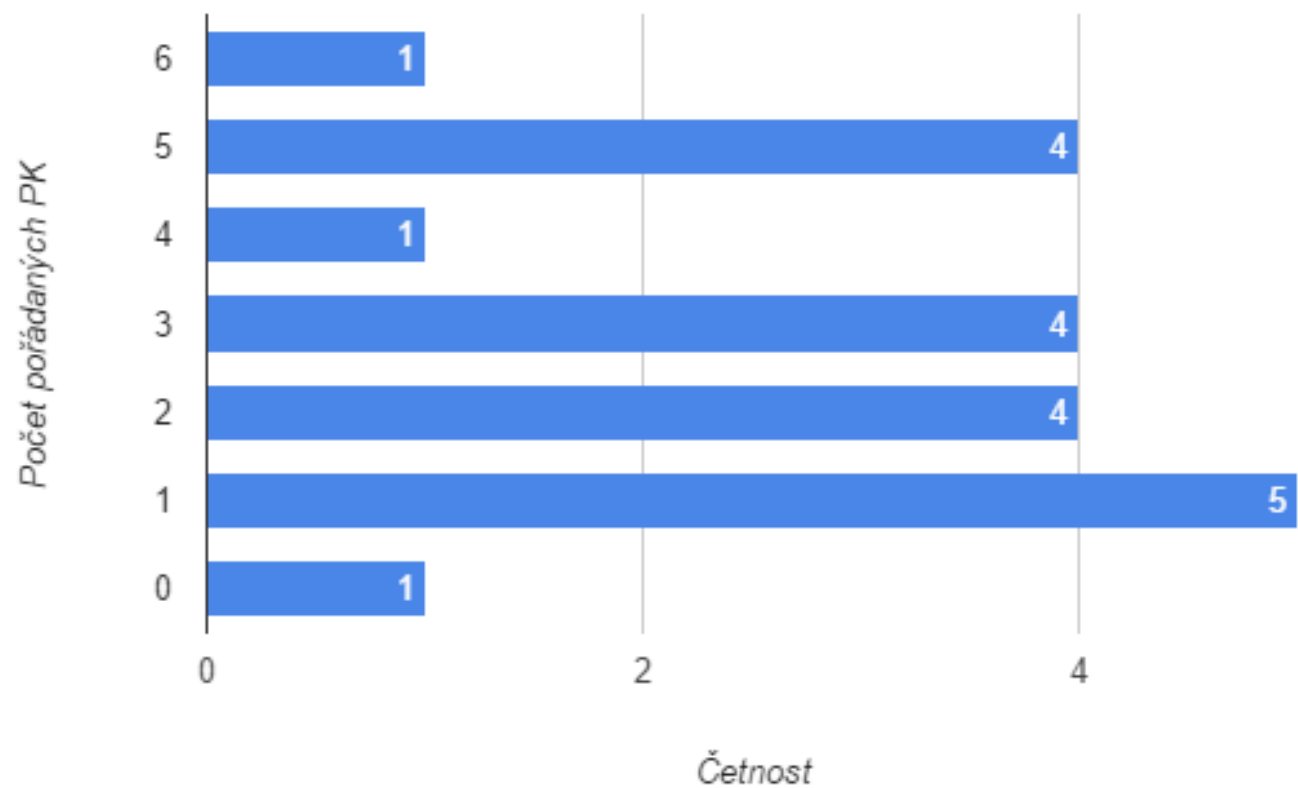
Q1: Realizoval/a jste ve své praxi případovou konferenci?

N=21, následující otázky pouze respondenti, kteří odpověděli Ano



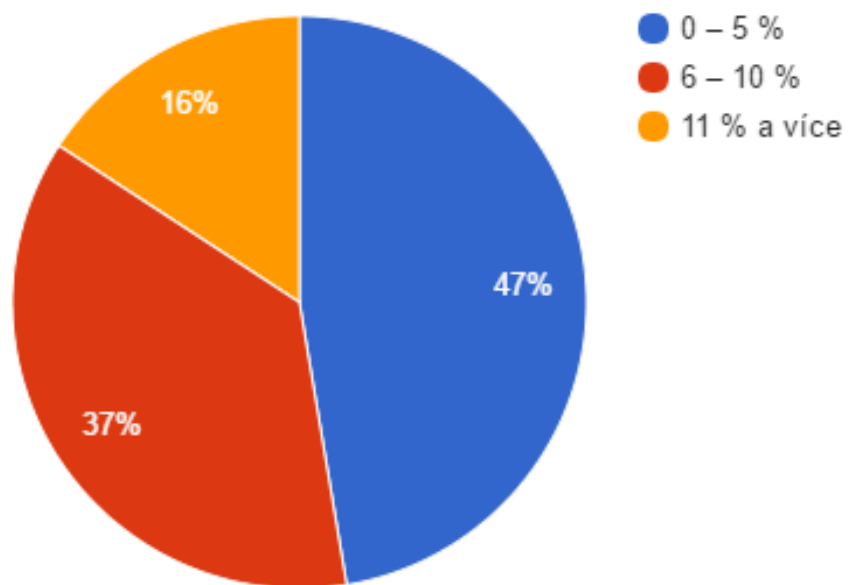
Q4: Kolik případových konferencí jste realizoval/a za uplynulý rok?

N=20, průměr 2,86



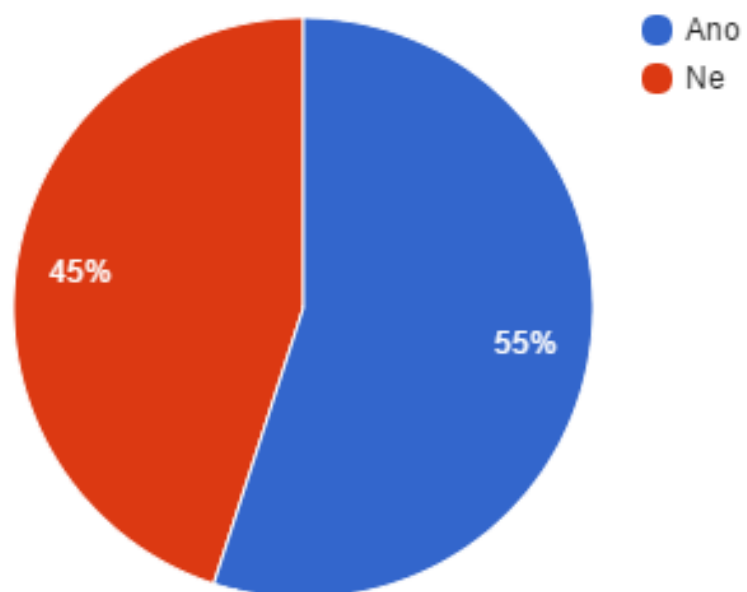
Q5: Pokuste se odhadnout jaký je v současné době poměr rodin, u kterých jste použil/a PK vzhledem ke všem rodinám, které máte v evidenci.

N=19, průměr 8,5%, max. hodnota 24%, není průkazné



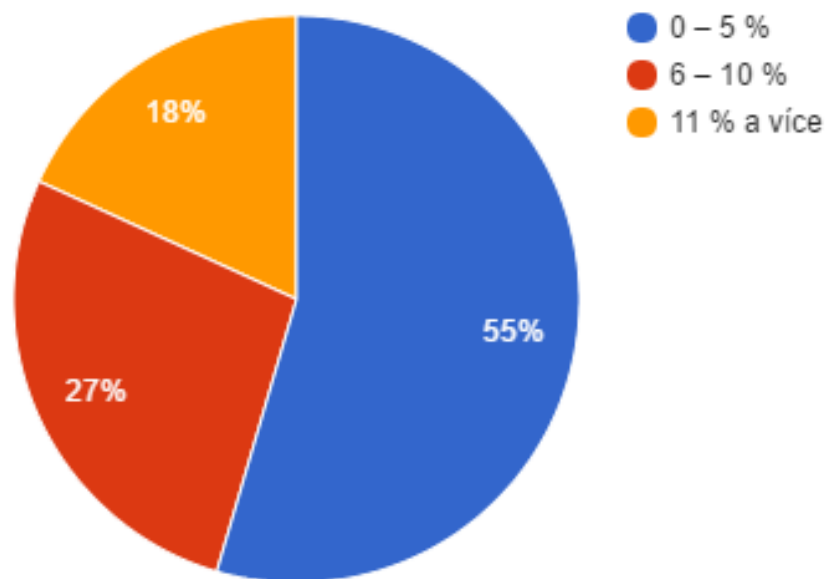
Q6: Realizoval/a jste PK opakovaně u jedné rodiny? (myslíme tím případy, kdy PK skutečně proběhla)

N=20



Q7: Pokuste se odhadnout jaký je v současné době poměr rodin, u kterých jste použil/a PK opakovaně vzhledem ke všem rodinám, u kterých byla PK provedena.

N=11, pouze respondenti, kteří u předchozí otázky odpověděli Ano, průměr 7,5%, max. hodnota 20%



Realizace případových konferencí – shrnutí

- Z výsledků vyplývá, že drtivá většina respondentů (pracovníků OSPOD) případovou konferenci pořádala. Dotazováni byli všichni pracovníci, kteří případovou konferenci mohou pořádat. Návratnost dotazníků však byla zhruba 50 %. Lze předpokládat, že se šetření neúčastnili pracovníci, kteří případové konference nepořádají.
- Pracovník, který uvedl, že případové konference pořádá, je zorganizuje a provede průměrně 3x v roce. Průměrně vychází jedna uspořádaná konference na přibližně 12 rodin, které má pracovník v evidenci, což není příliš velký počet.
- Přibližně polovina pracovníků pořádá případovou konferenci u jedné rodiny opakovaně, nelze však určit, zda je to z důvodu, že první nedosáhla kýžených výsledků, či se po ní situace rodiny zlepšila a tato metoda byla vyhodnocena jako účinná. Průměrně však vychází, že opakovaná případová konference proběhne pouze jednou ročně u jedné z rodin, která je vedena v evidenci pracovníka.

Hodnocení případových konferencí

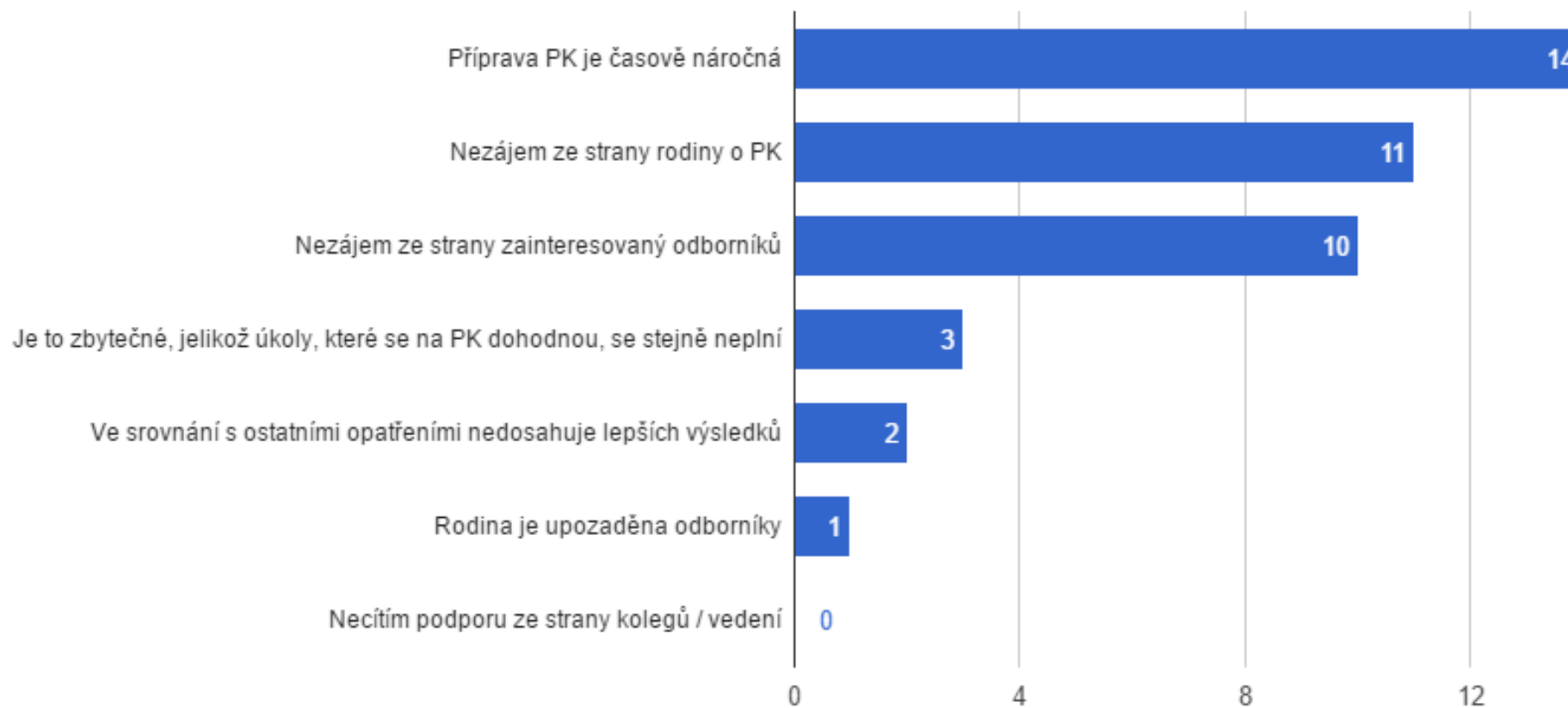
Q8: Jaká jsou podle Vás pozitiva pořádání případových konferencí?

N=20, respondenti měli vybrat maximálně 3 možnosti z nabízených



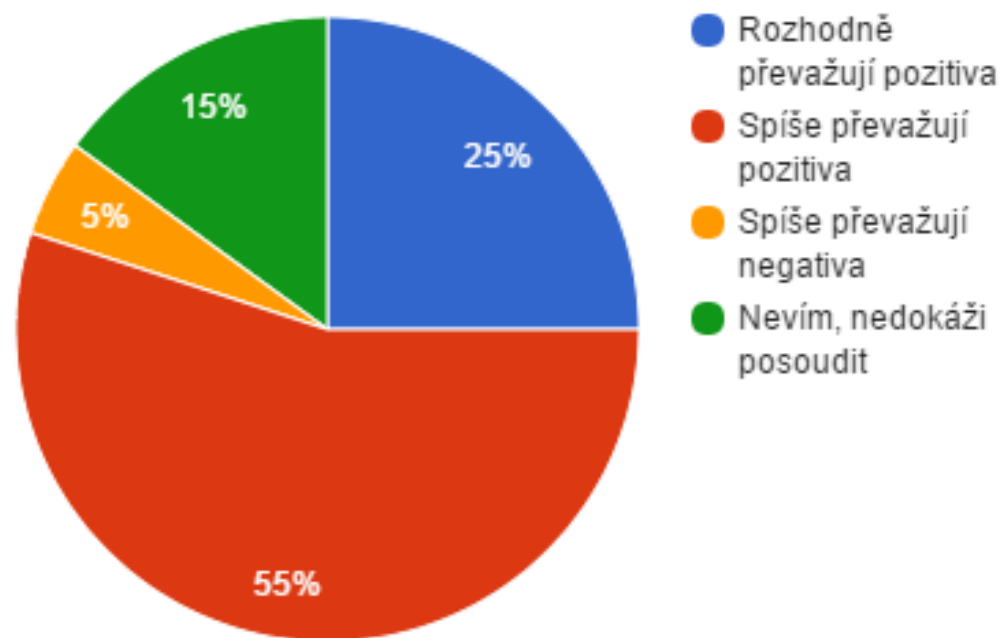
Q9: Jaká jsou podle Vás negativa pořádání případových konferencí?

N=20, respondenti měli vybrat maximálně 3 možnosti z nabízených



Q10: Myslíte, že u případových konferencí...

N=20, odpověď: Rozhodně převažují negativa 0 %



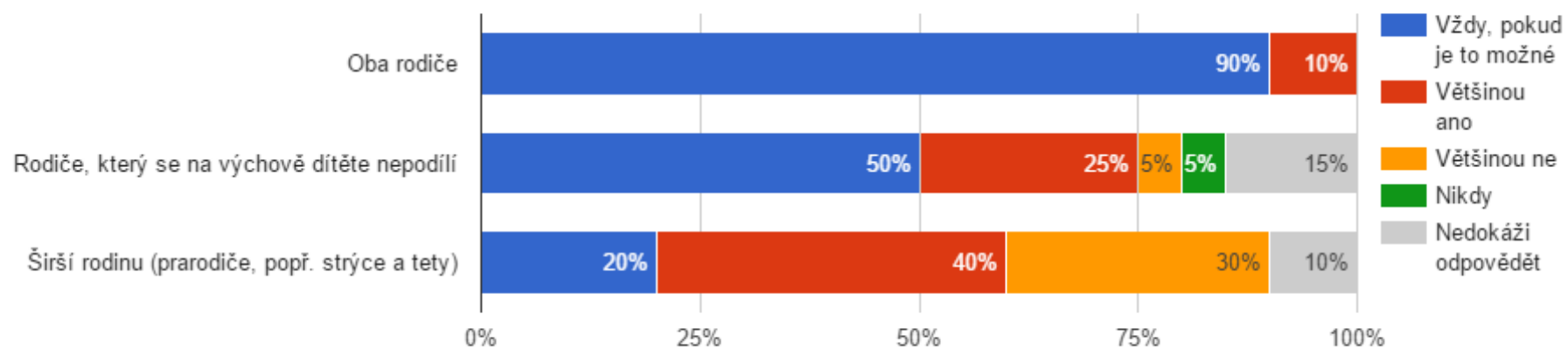
Hodnocení případových konferencí - shrnutí

- Pracovníci OSPOD vnímají případové konference jednoznačně pozitivně (80 %).
- Za největší pozitivum pracovníci OSPOD uváděli řešení situace rodiny v přítomnosti více odborníků, a to dle hesla: Víc hlav, víc ví. Lze to interpretovat jako příležitost k vytvoření společné strategie pomoci, kde jednotliví aktéři budou mít své úkoly v práci s rodinou. Je zajímavé, že případová konference neslouží primárně pro získání informací o rodině od ostatních zainteresovaných aktérů.
- Zajímavé je, že dle pracovníků OSPOD případové konference tak často nevedou k lepší spolupráci s rodinou a k jejímu zaktivizování na řešení problémů, které má. Primárním účelem případových konferencí a vlastně všech opatření a kroků, které OSPOD ve spolupráci s rodinou činní, má být právě zaktivizování rodiny na řešení problémů, hledání řešení uvnitř primární rodiny a snaha o to, aby dítě v primární rodině zůstalo, či do ní bylo navráceno. Samozřejmě za předpokladu, že dítěti nehrozí vážná újma (fyzická, psychická, či sociální), jejíž riziko by spolupráce OSPOD s rodinou měla snižovat.
- Z hlediska negativ je situace jednoznačná. Jako významná negativa pracovníci OSPOD uvedli časovou náročnost přípravy a vedení případové konference, dále nezáměr ze strany odborníků a rodiny. K prvnímu a druhému se není třeba vyjadřovat (jedná se o prostá fakta), nezáměr ze strany rodiny může znamenat nedostatečné informace o tom, co případová konference obnáší, strach z ní, či jednoduše nechuť řešit problémy.

Účastníci případových konferencí

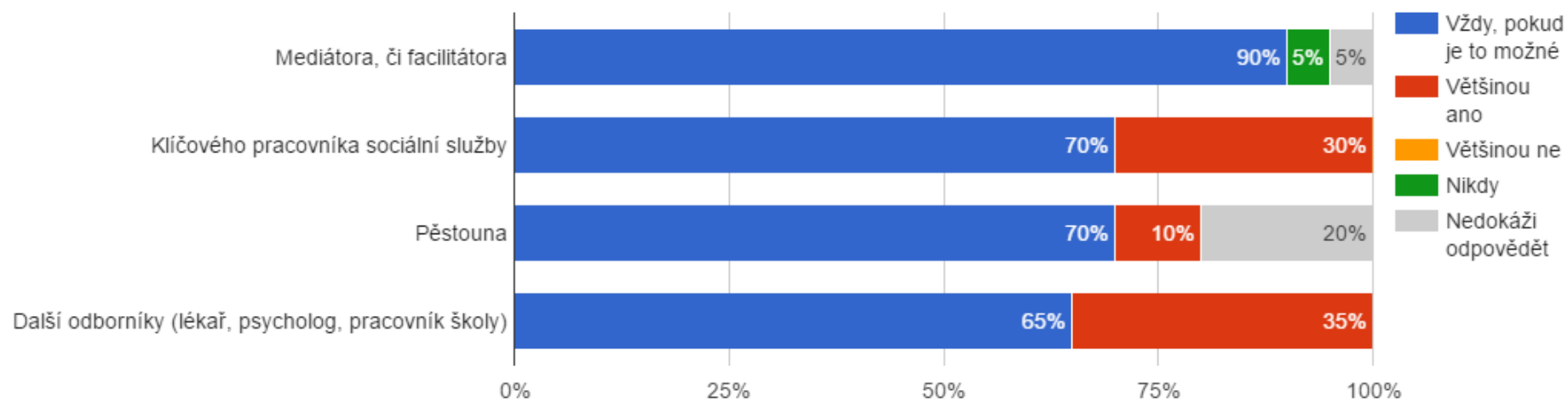
Q11: Zajímá nás, které aktéry a jak často na PK zvete?

N=20, část Rodina



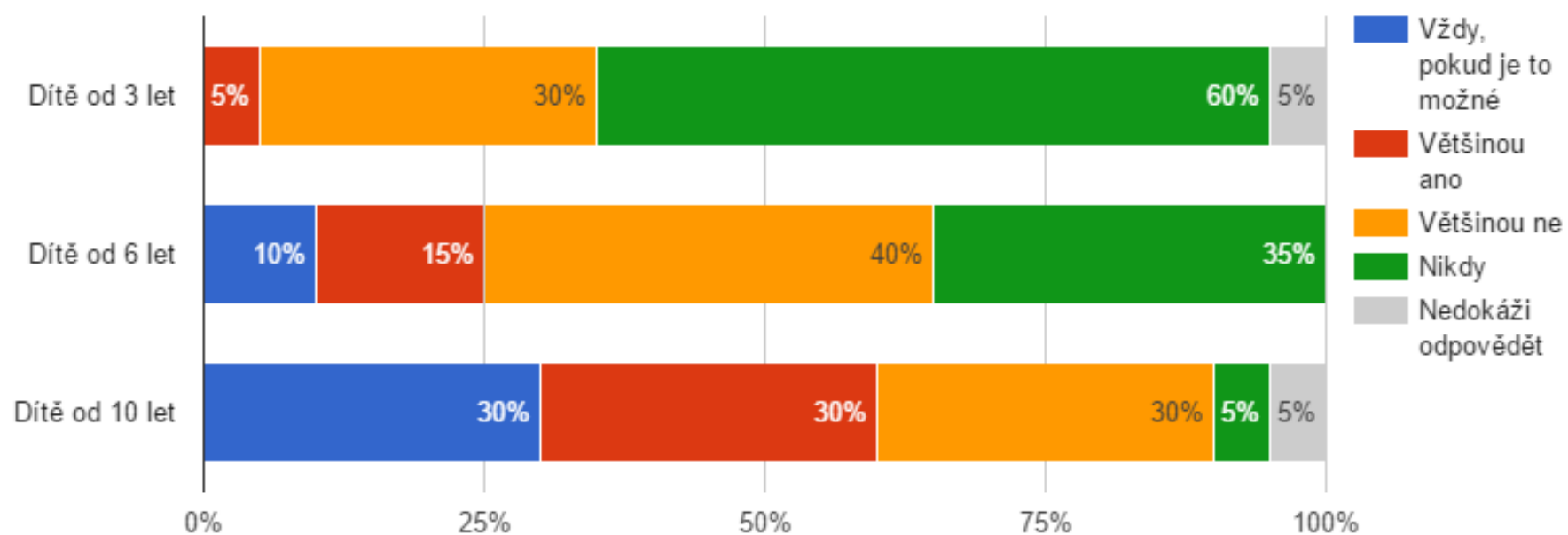
Q11: Zajímá nás, které aktéry a jak často na PK zvete?

N=20, část Odborníci



Q11: Zajímá nás, které aktéry a jak často na PK zvete?

N=20, část Děti



Účastníci případových konferencí – shrnutí

- V první části jsme se zaměřili na rodinu (kromě samotných dětí). Naprostá většina oslovených zve na případovou konferenci oba rodiče (zde jsme nerozlišovali, zda se jedná o rodiče, kteří se na výchově podílejí, či ne). Při otázce, zda je pozván i rodič dítěte, který se momentálně na výchově nepodílí, nebyly výsledky tak jednoznačné. Kladně odpovědělo 75 % respondentů. Dle mezinárodních smluv i vnitrostátní právní úpravy se na výchově a výživě mají podílet oba rodiče, bez ohledu na to, komu je dítě soudem svěřeno do péče. Zaměřili jsme se i na širší rodinu dítěte, kdy vycházíme z toho, že mnoho věcí lze vyřešit efektivněji uvnitř širší rodiny (předpoklad vychází z výzkumů, především je pak na něm vystavěna metoda rodinných konferencí, která se jeví jako dobrý nástroj pro řešení problémů rodiny). Z výsledků plyne, že tuto možnost využívá OSPOD poměrně málo (20 % vždy, pokud je to možné; 40 % většinou ano).
- Dále jsme se zajímali o to, kteří odborníci na případovou konferenci jsou zváni nejčastěji. Z výsledků plyne, že skoro na všech případových konferencích je přítomen facilitátor, či mediátor. Výsledky jsou ovšem velmi ovlivněny názorem pracovníků OSPOD, že funkci mediátorů, či facilitátorů jsou schopni vykonávat sami. U facilitace to může částečně platit, jelikož pracovníci napomáhají rodině, ale samotnou konferenci spíše direktivně řídí. U mediátorů je zde požadavek na zapsání v Asociaci mediátorů ČR, což většina pracovníků OSPOD nesplňuje. Přibližně dvě třetiny respondentů zve vždy klíčového pracovníka spolupracující sociální služby, pěstouna, či další odborníky (psychologa, pracovníka školy, lékaře). Pokud jde o pracovníka sociální služby, kterou OSPOD rodině často doporučí, tento by dle našeho názoru měl být zván vždy, jelikož se jedná o pracovníka, který, pokud o to rodina stojí, s ní spolupracuje nejvíce, a tudíž je se situací rodiny důkladně obeznámen.
- Jako poslední nás zajímala přítomnost dětí. Nejen český právní řád dětem přiznává možnost i před dosažením zletilosti o sobě a o věcech, které se jich týkají, projevit své stanovisko a orgány státu, i rodiče, či osoby o ně pečující, mají povinnost jejich přáním a názorům věnovat patřičnou pozornost. Například občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.) ve věcech osvojení udává dvě zásadní věkové hranice, a to počátek školní docházky (§ 836) a 12 let (§§ 806 a 807). Do začátku školní docházky musí osvojitelé dítě

informovat o tak důležité skutečnosti, že bylo osvojeno a od 12 let s osvojením vyjadřuje souhlas (na základě jeho vývoje může i dříve). Pokud jde o kategorii dětí od 3 let, 90 % respondentů je na případovou konferenci nezve - je pravda, že jejich přítomnost je diskutabilní. Děti od 6 let by však měly být případové konferenci přítomny vždy, nicméně dle výsledků dotazníkového šetření k tomu však nedochází; děti nad 6 let nejsou zvány ve třech případech ze čtyř, děti nad 10 let nejsou zvány ve více než třetině případů.

Kdy a proč svolávat případovou konferenci

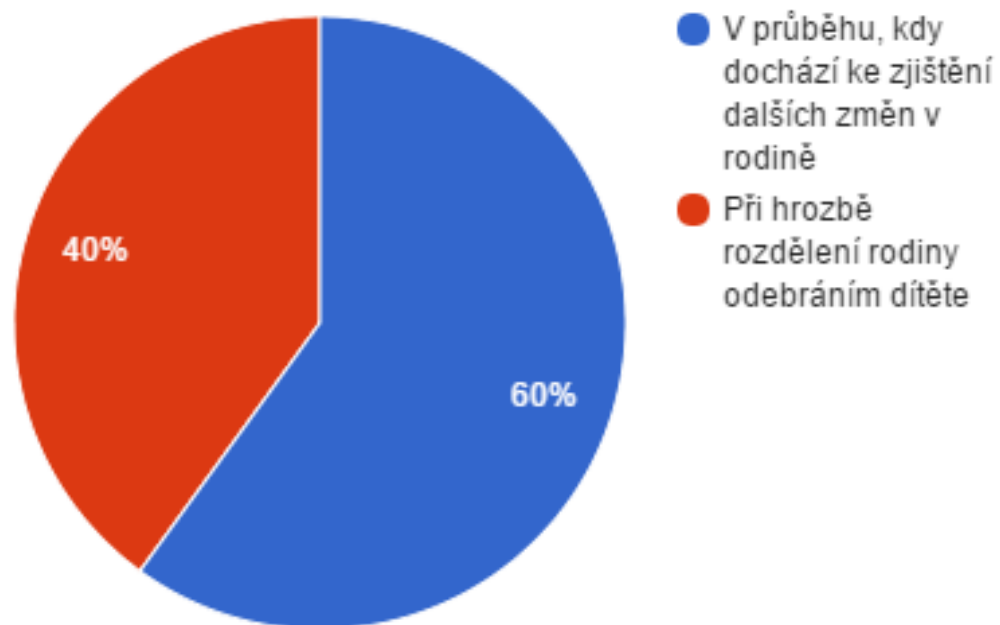
Q12: U kterých oblastí problémů, či situace rodiny je podle Vás případová konference nejvhodnější

N=20, respondenti měli vybrat maximálně 4 možnosti z nabízených



Q13: V jaké fázi spolupráce s rodinou nejčastěji přistupujete k využívání PK?

N=20, odpověď: Na začátku spolupráce s rodinou 0%



Q14: Které z následujících tvrzení je Vám bližší?

N=20



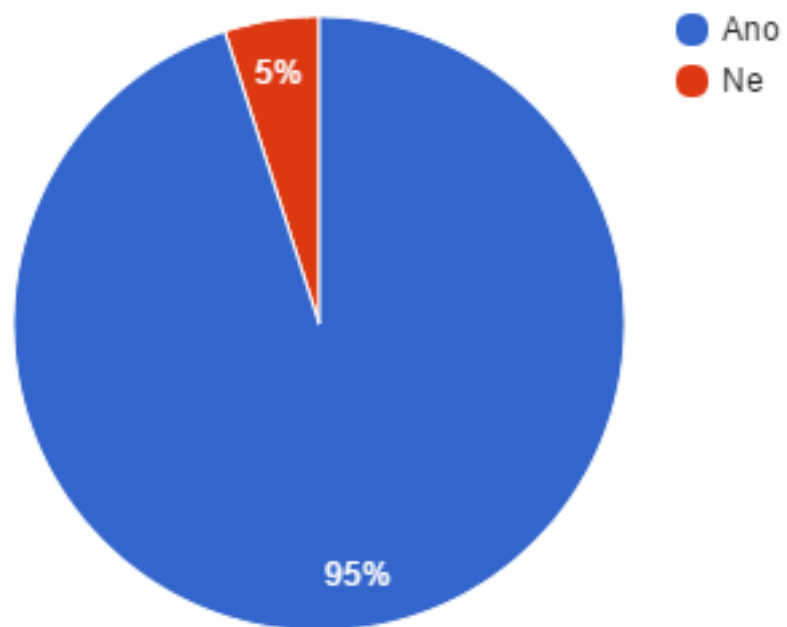
Kdy a proč svolávat případovou konferenci – shrnutí

- OSPOD svolává případovou konferenci nejčastěji v těchto 4 případech: při hrozbě odebrání dítěte z rodiny, při návratu dítěte zpět do ní, při hledání alternativy k ústavní výchově, či při zjištění sociálněpatologického jevu v rodině. Ostatní situace jsou z hlediska výsledků marginální. I z dalších odpovědí vyplývá, že ke svolávání případové konference se přistupuje ve chvíli, kdy dochází, či má dojít k nějaké zásadní změně v situaci rodiny, což vychází i z odpovědí na otázku 13, kdy je konference svolávána při změnách (60 %) a hrozbě odebrání dítěte z rodiny (40 %).
- Bylo zjištěno, že případová konference není využívána jako preventivní opatření před eskalací problémů v rodině. Svolání případové konference na začátku spolupráce, kdy tuto možnost nezvolil nikdo z dotazovaných, by mohlo snížit budoucí náklady, které by vznikly, pokud by situace v rodině nebyla komplexně řešena již od počátku, a pokud by řešení spočívalo převážně na direktivních opatřeních OSPOD.
- Většina pracovníků OSPOD vnímá práci s rodinou a případovou konferenci spíše jako nástroj k zajištění pomoci rodině (85%), než jako nástroj kontroly nad ní.

Rodinné konference

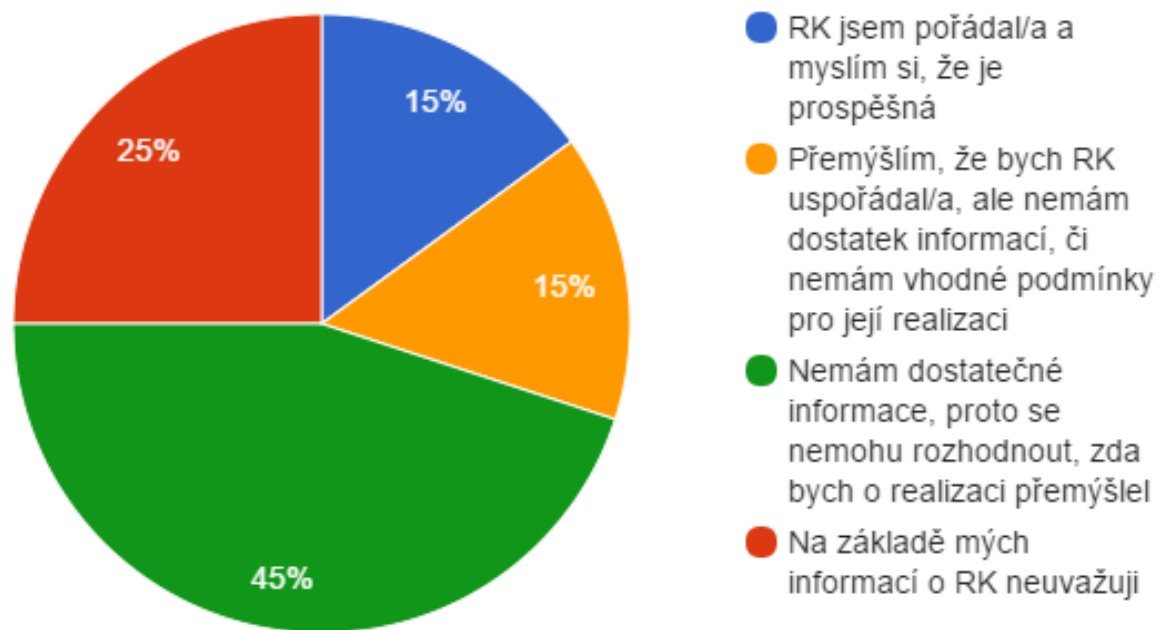
Q15: Setkal/a jste se někdy s pojmem rodinné konference?

N=21, všichni respondenti, následující otázky pouze ti, kteří odpověděli Ano



Q16: Jaký je Váš vztah k RK?

N=20, odpověď: RK jsem pořádal/a a myslím si, že tolik pozitiv nepřináší 0%



Q17: Jaký je současný zdroj Vašich informací o RK?

N=20, možnost vybrat více odpovědí



Rodinné konference – shrnutí

- Jako poslední nás zajímal názor na pořádání rodinných konferencí.
- Rodinná konference je metoda, která vznikla v 80. letech na Novém Zélandu a odtud se rozšířila do Evropy, především pak do Velké Británie. V současné době se s aktivním využíváním této metody můžeme setkat v západní Evropě, především pak v Nizozemí. Na rodinné konferenci dochází k setkání širší rodiny za přítomnosti moderátora (vyškoleného neodborníka, který působí mimo oblast sociální práce), kde analyzuje své problémy a hledá jejich řešení. Tato metoda vychází z předpokladu, že většinu záležitostí týkajících se rodiny, je schopna rodina vyřešit sama. Zároveň je rodina schopna dosáhnout efektivnějšího řešení svých problémů svépomocí, pokud je jí k tomu dán svobodný prostor bez přítomnosti pracovníka OSPOD, sociálního pracovníka, či dalších odborníků. Rodinné konference mají v zahraničí velmi dobré výsledky. V ČR bylo několik málo projektů na aplikaci této metody realizováno, zatím ovšem bez valných výsledků - ačkoli zákon umožňuje OSPOD takovou konferenci svolat, tento tak činní pouze v ojedinělých případech.
- Pouze čtvrtina respondentů, kteří se setkali s pojmem rodinné konference (95 %), její pořádání zavrhuje. Z těch, kteří rodinnou konferenci pořádali (15 %), jsou s jejími výsledky všichni spokojeni. Další 15 % respondentů její uspořádání zvažuje, nicméně pro její uspořádání nemají vytvořeny vhodné podmínky. Přibližně polovina respondentů sdělila, že o metodě nemá dostatečné informace, a proto se nemohou rozhodnout, zda by o jejím uspořádání uvažovali. Celkem 75 % pracovníků OSPOD tvoří skupinu, u které je předpoklad, že by při vhodných podmínkách a získání potřebných informací, mohli mít zájem rodinné konference pořádat.
- Z hlediska zdrojů informací jsou nejčastějšími: dobrá praxe kolegů a dokumenty samotného OSPOD. Lze tedy předpokládat, že OSPOD je alespoň z části nakloněn tomu rodinné konference pořádat. Druhá skupina zdrojů jsou samostudium pracovníků a vzdělávací kurzy, což jsou zdroje, u kterých musí pracovník OSPOD vyvinout určitou iniciativu k tomu, aby se o této metodě dozvěděl více. Lze tak říci, že tito pracovníci budou nakloněni zavádění rodinných konferencí do praxe. Tristní však je, že nikdo z

oslovených se o této metodě nedozvěděl na akademické půdě (samozřejmě může hrát roli i věk respondentů). Vysoká škola by totiž měla vyučovat i o takové alternativní metodě, jako jsou rodinné konference, neboť se nejedná o metodu zcela novou, či zcela neznámou, jelikož v západní Evropě funguje již mnoho let.

Závěr

- **Případové konference** jsou hodnoceny **pozitivně**.
- **Případové konference** jsou pracovníky OSPOD **využívány pouze ve zlomku možných případů**, a především ve chvíli, kdy dochází k zásadním změnám v rodině (návrat dítěte do rodiny, riziko odebrání dítěte z ní).
- **Děti nebývají** na případové konference **zvány**. Lze tedy říci, že dítě může hůře uplatnit své právo na vyjádření názoru ve věcech, které se ho týkají.
- Existuje **velká skupina pracovníků OSPOD**, kteří buď rodinnou konferenci **pořádali (s pozitivní odezvou), pořádat ji chtějí, či nemají dostatečné informace** k tomu, aby se mohli rozhodnout, zda ji uspořádají.
- U rodinných konferencí **chybí informace** a ukázalo se, že v této oblasti zaspaly především neziskové organizace a vzdělávací agentury. **Výuka na vysokých školách** dokonce zcela, či částečně **absentuje**.

Dotazník

Q1: Realizoval/a jste ve své praxi případovou konferenci?

a) Ano → Q4

b) Ne

Q2: Z jakého důvodu? (lze vybrat i více možností)

a) Nemám dostatek informací / zkušeností

b) Pořádání případových konferencí je finančně, časově a logisticky příliš náročné

c) Případové konference nejsou dobrým nástrojem

d) Snažil/a jsem se o realizaci, ale necítím podporu kolegů / vedení

e) Snažil/a jsem se o realizaci, ale cítím nezájem ze strany rodin / odborníků

f) Jiný, vypište:

Q3: Uvažujete o tom, že v budoucnu PK zrealizujete? → Q15

a) Ano, aktivně se o to snažím

b) Přemýšlím nad tím

c) Není pro mě aktuální, při změně podmínek bych nad tím možná uvažoval/a

d) V současné době o tom neuvažuji

e) Rozhodně ne

Q4: Kolik případových konferencí jste realizoval/a za uplynulý rok?

[vepsat počet]

Q5: Pokuste se odhadnout jaký je v současné době poměr rodin, u kterých jste použil/a PK vzhledem ke všem rodinám, které máte v evidenci. (v %)

[vepsat %]

Q6: Realizoval/a jste PK opakovaně u jedné rodiny? (myslíme tím případy, kdy PK skutečně proběhla)

a) Ano → Q7

b) Ne → Q8

Q7: Pokuste se odhadnout jaký je v současné době poměr rodin, u kterých jste použil/a PK opakovaně vzhledem ke všem rodinám, u kterých byla PK provedena. (v %)

[vepsat %]

Q8: Jaká jsou podle Vás pozitiva pořádání případových konferencí?

(vyberte maximálně 3, u kterých jsou dle Vás pozitiva největší)

- a) PK přispívají k lepšímu plnění cílů a kroků v rámci IPOD
- b) Díky PK se zvyšuje aktivita rodiny
- c) Díky dalším odborníkům, lze situaci rodiny uchopit komplexněji
- d) Díky PK je možné rodině sdělit všechny nedostatky v péči o děti
- e) Sdílení informací o rodině
- f) Získání různých úhlů pohledu na jednu problematiku
- g) Efektivita – možnost řešení více problémů najednou

Q9: Jaká jsou podle Vás negativa pořádání případových konferencí?

(vyberte maximálně 3, u kterých jsou dle Vás pozitiva největší)

- a) Příprava PK je časově náročná
- b) Necítím podporu ze strany kolegů / vedení
- c) Nezájem ze strany zainteresovaný odborníků

- d) Ve srovnání s ostatními opatřeními nedosahuje lepších výsledků
- e) Nezáměr ze strany rodiny o PK
- f) Je to zbytečné, jelikož úkoly, které se na PK dohodnou, se stejně neplní
- g) Rodina je upozaděna odborníky

Q10: Myslíte, že u případových konferencí...

- a) Rozhodně převažují pozitiva
- b) Spíše převažují pozitiva
- c) Spíše převažují negativa
- d) Rozhodně převažují negativa
- e) Nevím, nedokážu posoudit

Q11: Zajímá nás, které aktéry a jak často na PK zvete?

Tabulka č. 1					
	Vždy, pokud je to možné	Většinou ano	Většinou ne	Nikdy	Nedokáží odpovědět
a) Oba rodiče					
b) Rodiče, který se na výchově dítěte nepodílí					
c) Klíčového pracovníka sociální služby					
d) Mediátora, či facilitátora					
e) Další odborníci (lékař, psycholog, pracovník školy)					
f) Širší rodinu (prarodiče, popř. strýce a tety)					
g) Pěstouna					
h) Dítě od 3 let					
i) Dítě od 6 let					
j) Dítě od 10 let					

Q12: U kterých oblastí problémů, či situace rodiny je podle Vás případová konference nejvhodnější

(zvolte maximálně 4 možnosti)

- a) Ztráta jednoho z rodičů
- b) V rodině hrozí ztráta bydlení / příjmu
- c) Oznámení dalšího odborníka ohledně výchovných problémů dítěte (škola, PČR)
- d) Ve chvíli, kdy hrozí odebrání dítěte z rodiny
- e) Před návratem dítěte do rodiny
- f) Při potřebě nastavení funkční komunikace mezi pěstounem a rodičem
- g) Hledání alternativní péče o dítě k péči ústavní či pěstounské
- i) Při zjištění výskytu sociálně patologického jevu v rodině (alkohol, drogy, domácí násilí)
- j) Porozvodové spory rodičů, výchova a výživa dítěte

Q13: V jaké fázi spolupráce s rodinou nejčastěji přistupujete k využívání PK?

- a) Na začátku spolupráce s rodinou
- b) V průběhu, kdy dochází ke zjištění dalších změn v rodině

c) Při hrozbě rozdělení rodiny odebráním dítěte

Q14: Které z následujících tvrzení je Vám bližší?

a) Případovou konferenci vnímám jako pomoc a podporu rodině

b) Případovou konferenci vnímám jako způsob větší kontroly rodiny nad plněním jejich povinností

Q15: Setkal/a jste se někdy s pojmem rodinné konference?

a) Ano

b) Ne → Konec

Q16: Jaký je Váš vztah k RK?

a) RK jsem pořádal/a a myslím si, že je prospěšná

b) RK jsem pořádal/a a myslím si, že tolik pozitiv nepřináší

c) Přemýšlím, že bych RK uspořádal/a, ale nemám dostatek informací, či nemám vhodné podmínky pro její realizaci

d) Nemám dostatečné informace, proto se nemohu rozhodnout, zda bych o realizaci přemýšlel

e) Na základě mých informací o RK neuvažuji

Q17: Jaký je současný zdroj Vašich informací o RK? (můžete zvolit více možností)

a) Dokumenty, školení, semináře OSPOD

b) Kurzy, semináře pořádané jinou organizací (vč. povinného vzdělávání)

c) Samostudium (odborné publikace, internet apod.)

d) Vysoká škola

e) Vlastní praxe

f) Praxe kolegů

g) Žádný

h) Jiný, vypište

8.2 Příloha č. 2

Závěrečná zpráva k dotazníkovému šetření

Případové konference pohledem rodin

Metodika výzkumu

Velikost vzorku:	N = 9
Definice území:	ORP Olomouc, ORP Šternberk, ORP Uničov, ORP Litovel
Metoda sběru dat:	Osobní dotazování (F2F, PAPI)
Dotazník:	Strukturovaný, otevřené otázky
Tazatelé:	Klíčovní sociální pracovníci respondentů
Výběr:	Záměrný
Kritéria výběru:	Rodiny využívající sociální službu PPO, u kterých proběhla PK

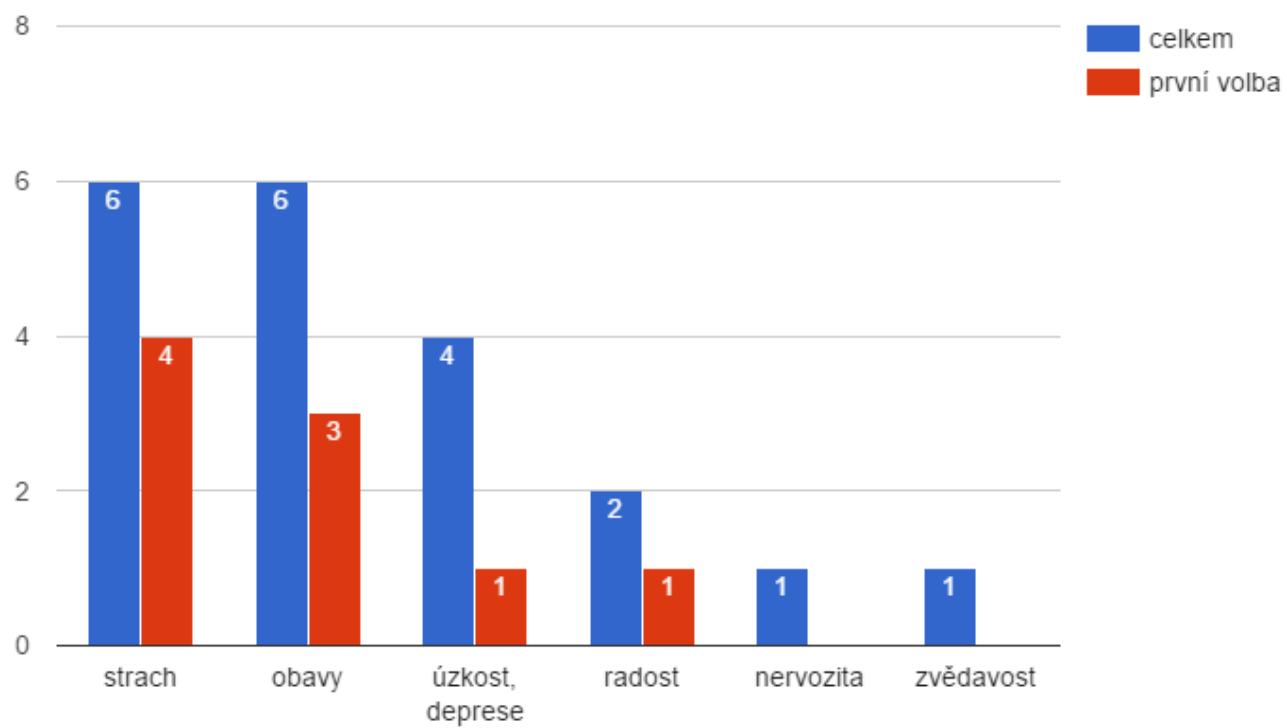
Úvod

Ve výzkumu jsme se zaměřili na rodiny, u kterých v minulosti proběhla případová konference. Výzkum zahrnoval 9 respondentů, z čehož bylo 5 matek (jedna respondentka nebyla biologickou matkou, ale byla jako matka v rodině dítětem chápána), 2 otcové, prarodič (zároveň pěstoun) a jedno dítě. Celkem se jednalo o 6 rodin. U většiny z nich byla uspořádána jedna případová konference, u jedné z rodin byly uspořádány hned tři.

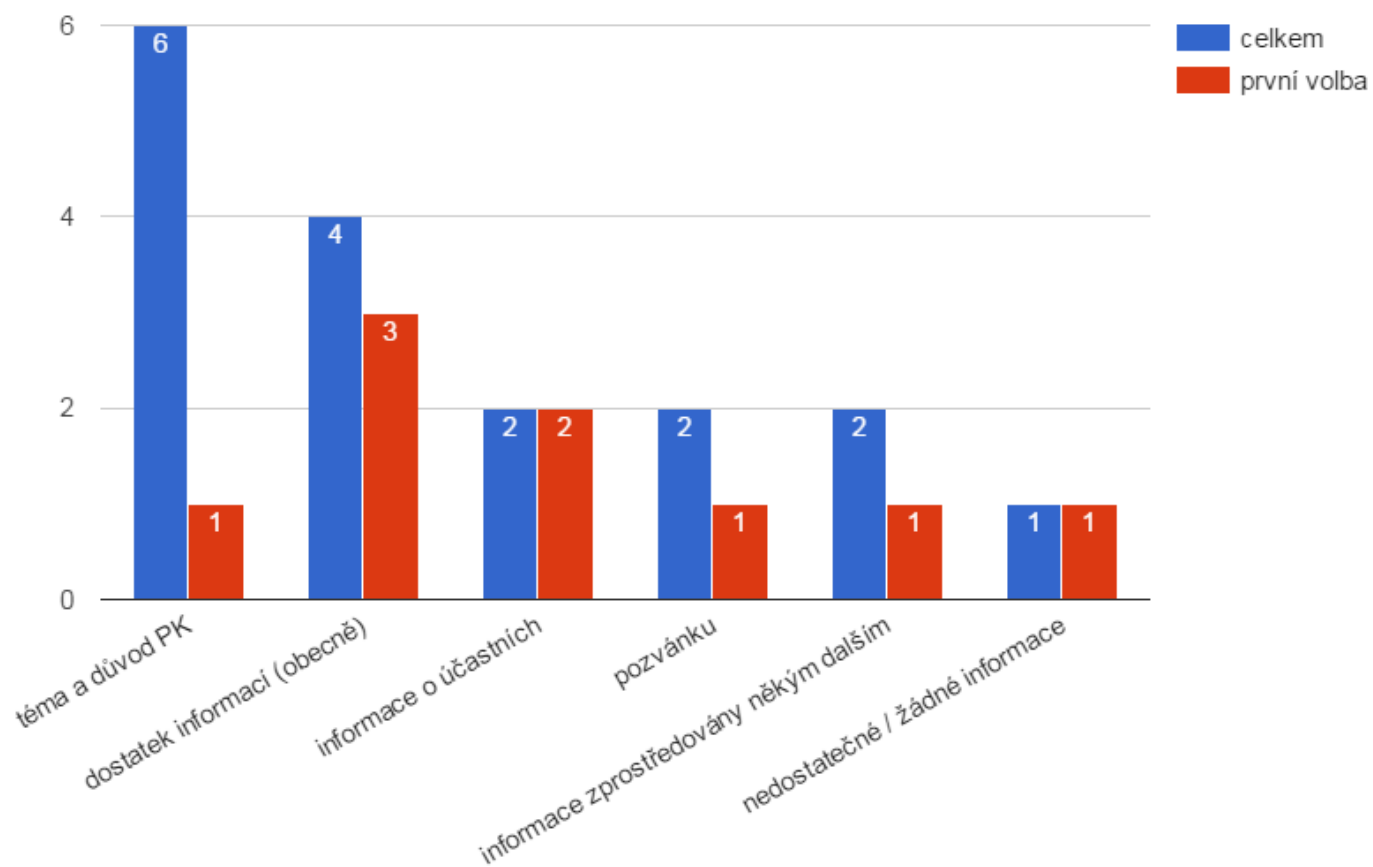
Zajímalo nás, jaké pocity v nich případová konference vyvolávala a jaký měla výsledek, zároveň nás zajímalo, zda podle respondentů mělo uspořádání případové konference smysl. Dotazník obsahoval 5 otevřených otázek a tazatelé zapisovali 3 první odpovědi, které respondent uvedl. Tazatelé byli klíčoví sociální pracovníci rodin, kteří se jich sami dotazovali. Tento způsob sběru dat má nespornou výhodu v tom, že je již navázán vztah vzájemné důvěry mezi rodinou a tazatelem, lze tedy předpokládat, že tímto lze eliminovat možné nepřesnosti odpovědí. Odpovědi byly následně kódovány do kategorií, v grafu uvádíme celkový počet a součet, kdy respondenti jednotlivou kategorii umístili na první místo (tedy nejčastější a nejsilnější kategorie).

Výsledky

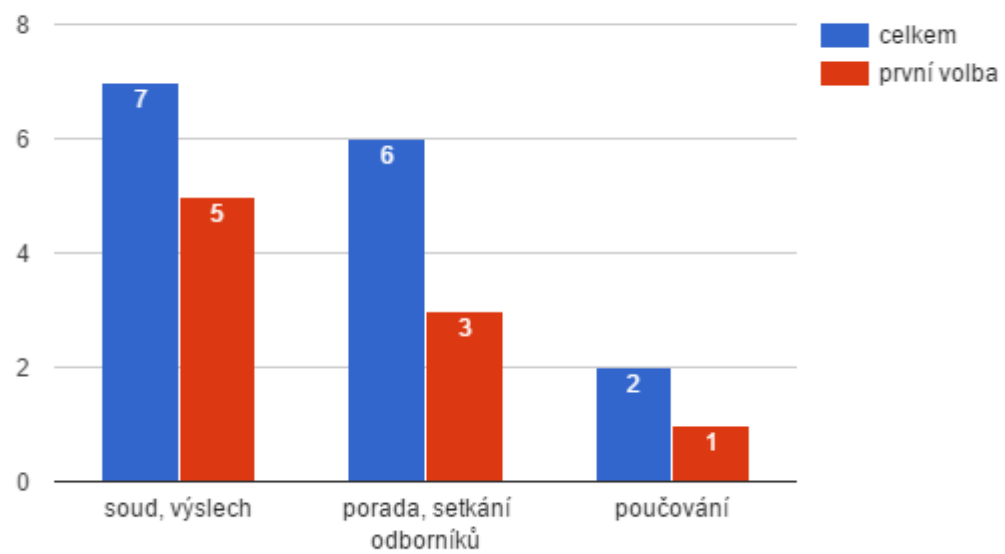
Q1. Jaké jste měl/a pocity, když jste se dozvěděl/a, že je svolána případová konference?



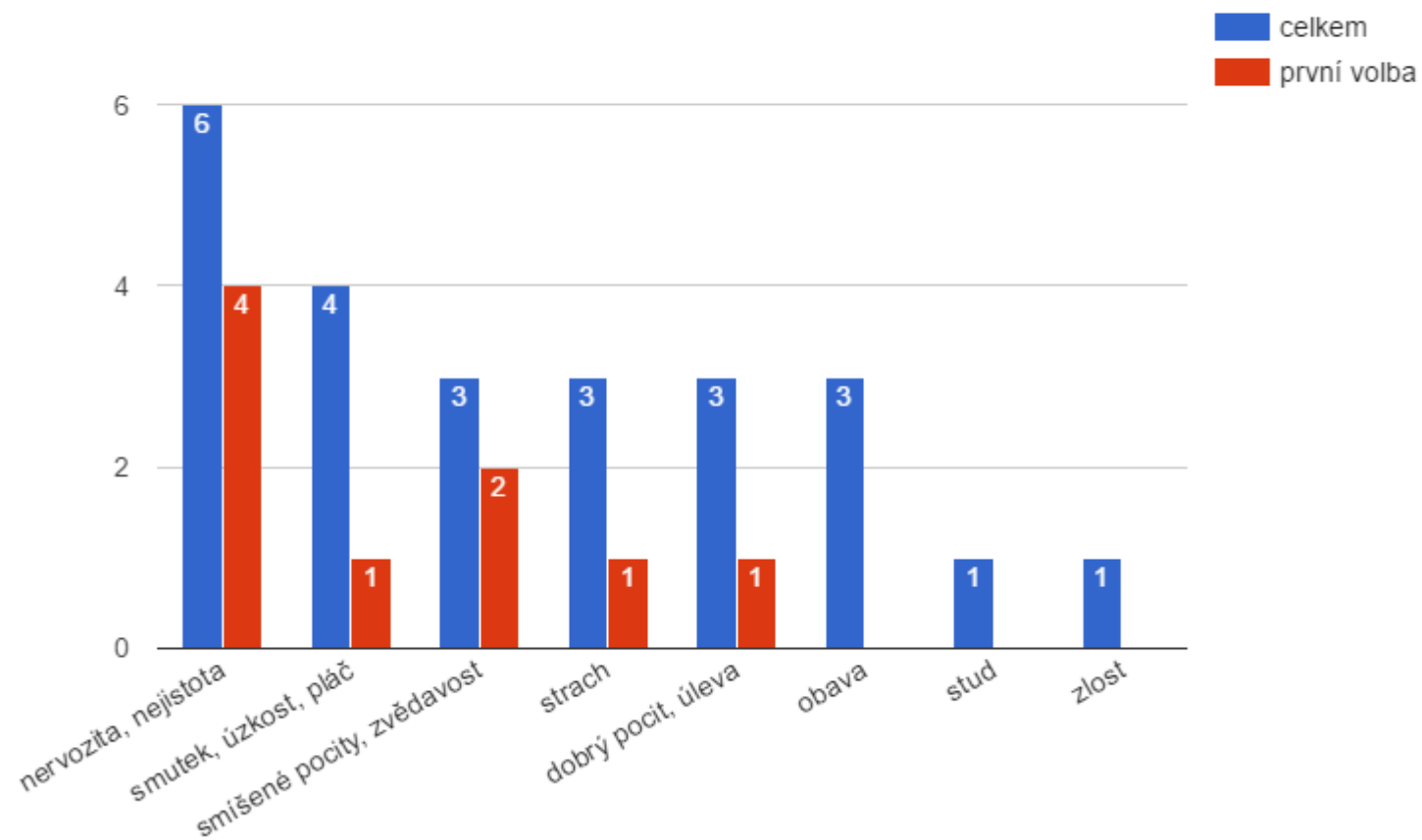
Q2. Jaké jste dostal/a informace o případové konferenci?



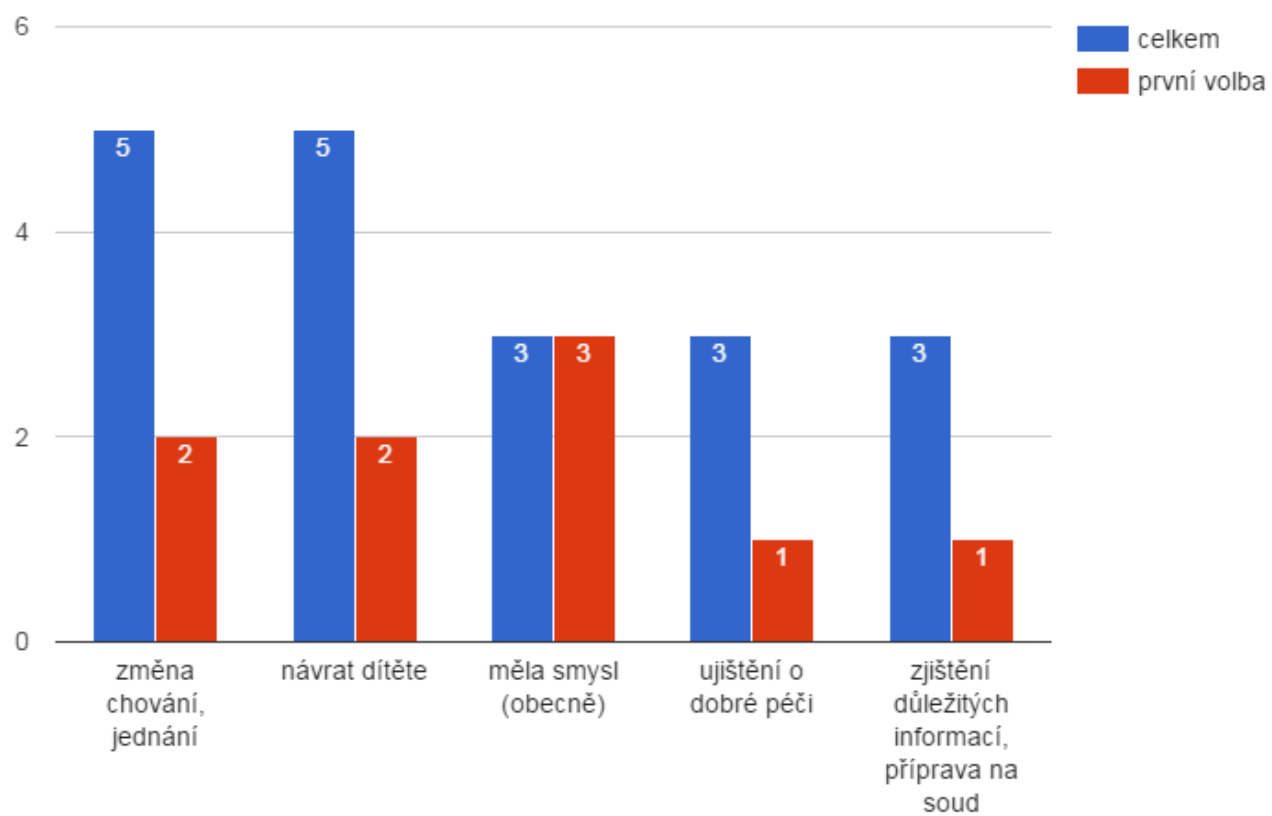
Q3. K čemu byste případovou konferenci přirovnal/a?



Q4. Jaké jste měl/a pocity během případové konference?



Q5. Jaký podle Vás měla případová konference smysl? Co se změnilo?



Shrnutí

Při zjišťování pocitů jsme zaznamenali, že nejčastější a nejintenzivnější pocity, které respondenti zažívají při zjištění, že bude uspořádána případová konference, jsou strach a obavy. Jako další pocity respondenti uvedli pocity z oblasti deprese, či úzkosti. Zajímavé je, že se zde objevil i pocit radosti (byť marginálně), a to v případech, kdy bylo dítě umístěno v náhradní rodinné péči a konference se zaměřovala na to, zda je primární rodina připravena převzít dítě zpět do své péče. Jelikož se jedná o dlouhodobý proces a případová konference byla vidinou návratu, vyvolávalo to v respondentech pocit očekávání, či radosti.

Dále nás zajímalo, jakým způsobem byli respondenti o konání případové konference informováni, resp. kolik a jaké informace získali od OSPOD a zda pro ně byly poskytnuté informace dostačující. Z výsledků vyplývá, že drtivá většina respondentů obdržela základní informace, přičemž je považovala za dostatečné. V jednom případě však respondent striktně uvedl, že informace neobdržel téměř žádné. V zásadě však lze říci, že podané informace jsou hodnoceny jako dostačující.

Zjišťovali jsme, k čemu by respondenti samotný průběh případové konference přirovnali. Zde se ukázaly 3 relevantní kategorie: soud, výslech; porada, setkání odborníků; poučování. Většina respondentů uvedla, že se cítila jako u soudního jednání, či na výslechu, více než polovina z nich tento názor uvedla jako první (tj. pocit, který je nejintenzivnější). O něco menší část respondentů vnímala případovou konferenci jako poradu, setkání odborníků. Tento názor se dá chápat jako víceméně pracovní posezení nad řešením problémů, které rodina má, kdy se do řešení zapojuje více lidí – toto hodnocení, na rozdíl od první oblasti (soudního jednání), můžeme chápat citově neutrálně. Poměrně malá část respondentů vnímala případovou konferenci jako poučování s vytknutím toho, co dělají ve výchově špatně, v čem by se měli zlepšit a podobně. Dá se odvodit, že v takovém případě respondenti případovou konferenci vnímali tak, že neměli možnost projevit svůj vlastní názor na věc. Hodnotově jsou pocity ve většině spíše negativní (soudní jednání, poučování), ale je i nemalá část respondentů, kteří případovou konferenci vnímají jako konstruktivní, což je kategorie, která osobní hodnocení postrádá.

Dotazovali jsme se respondentů na to, zda si vybaví, jaké pocity měli během případové konference. Z výsledků plyne, že nejsilnějšími pocity (tedy těmi, které sdělili respondenti nejdříve) byly nervozita a nejistota (necelá polovina případů), za zmínku stojí i jeden respondent, který uvedl na prvním místě dobrý pocit, úlevu (případová konference v tomto případě předcházela podání návrhu na svěřeni dítěte zpět do péče, ke zrušení ústavní výchovy a návratu dítěte nakonec došlo). Celkově měli respondenti ve třech čtvrtinách případů negativní emoce, dále byly shodně zastoupeny pozitivní emoce a emoce spíše hodnotově neutrální.

Velmi zajímavou se jeví otázka smyslu případové konference - zda měla smysl, jaký přinesla výsledek. Z odpovědí vyplývá, že všichni dotazovaní viděli v konání případové konference smysl. V pěti případech (ve dvou jako první volba) případová konference přímo změnila jednání, či chování zástupce rodiny, který byl přítomen. Totožného výsledku (5 odpovědí celkem, z toho 2 jako první) dosáhla oblast, která přímo vyústila v návrat dítěte zpět do rodiny (jedná se o dvě rodiny, kde k němu došlo a kde případová konference byla svolána k tomuto účelu). Patnáct procent respondentů uvedlo, že obecně případová konference, dle jejich názoru, smysl měla. Respondenti výčet odpovědí doplnili o ujištění o dobré péči a získání nových informací (či přípravu na soudní jednání).

Lze shrnout, že případových konferencí se zainteresovaní členové rodin obávají a zažívají negativní pocity, dozví-li se o jejím svolání. Informace jsou jim ze strany OSPOD podány většinou dostatečné. Přibližně $\frac{2}{3}$ respondentů vnímají případovou konferenci jako soudní jednání, výslech, či poučování, pouze $\frac{1}{3}$ jako konstruktivní setkání odborníků nad problémy rodiny. Většina rodin se necítí v průběhu rodinné konference příjemně, avšak pro všechny má její uspořádání smysl, ať ve změně chování, či výchovy (popř. ujištění, že výchova je v pořádku), získáním nových informací, či rovnou návratem dítěte zpět do primární rodiny.

Dotazník

Osoba: (matka / otec / dítě apod. - vyplňuje tazatel)

Fáze, kdy byla PK uspořádána: (na začátku spolupráce s OSPOD / při zjišťování nových skutečností / při hrozbě odebrání dítěte apod. - vyplňuje tazatel)

Situace rodiny: (stručná sociální anamnéza - vyplňuje tazatel)

Q1. Jaké jste měl/a pocity, když jste se dozvěděl/a, že je svolána případová konference?

- 1.
- 2.
- 3.

Q2. Jaké jste dostal/a informace o případové konferenci?

- 1.
- 2.
- 3.

Q3. K čemu byste případovou konferenci přirovnal/a?

- 1.
- 2.
- 3.

Q4. Jaké jste měl/a pocity během případové konference?

- 1.
- 2.
- 3.

Q5. Jaký podle Vás měla případová konference smysl? Co se změnilo?

- 1.
- 2.
- 3.